

Historisch Jaarboek Harderwijk 2019

uitgave van historische vereniging Harderewich

Inhoudsopgave

Voorwoord	pagina 3
De laatste stadsboeren van Harderwijk	pagina 5
Het bestuur van Harderwijk	pagina 11
De tramlijn die nooit kwam	pagina 25
Kroniek van Harderwijk 2018	pagina 39

Dit is een jaaruitgave van Historische vereniging Herderewich

Redactie:

Ed van der Heijden
Jan Ruijne
Lex Schuijl
Anita Raaphorst

Vormgeving en drukwerk:

Ton van der Gaag
www.gewoonton.nl

Foto's:

Zie de verantwoording bij de artikelen

ISSN-nummer: 0926 - 2385

Op de omslag:

Twee voormalige stadsboerderijen bij het Blokhuis. Foto: Ton van der Gaag

Inleiding

In 2019 heeft het bestuur van Herderewich besloten een oude traditie op te pakken: de uitgave van een Jaarboek. In een Jaarboek is ruimte voor de wat langere artikelen. Het is ook de plek waar de Kroniek in thuishoort. De Kroniek bevat een overzicht van de leukste en belangrijkste gebeurtenissen van het jaar 2019.

Herderewich brengt, naast dit Jaarboek, vier keer per jaar een 'glossy' Vittepraetje uit. Het is een magazine-achtig ledenblad met veel nieuwtjes en enkele korte artikelen. In het ledenblad zowel artikelen over een ver verleden, alsook over actuele ontwikkelingen die de historie van de stad raken. De nieuwe presentatie van het Stadsmuseum en de pogingen om de Luttekepoort te herbouwen zijn daar twee voorbeelden van.

In dit Jaarboek drie langere artikelen. Het eerste gaat over de stadsboerderijen van Harderwijk. Daar waren er in het verleden tientallen van. In de binnenstad is een aantal panden nog herkenbaar als voormalige stadsboerderij. Maar verder herinnert weinig meer aan dit belangrijke onderdeel van het stadsleven. Tweelingbroers Jan en Johan van Straaten (82) waren de laatste stadsboeren van Harderwijk. Zij halen herinneringen op aan hun jeugd in de Doelenstraat. Het artikel is geschreven door Lex Schuijl.

Het tweede artikel gaat over het stadsbestuur van Harderwijk door de eeuwen heen. Het is een artikel van Hans Duinkerken. Het is een degelijk overzichtsartikel. Schrijver meldt hoe het gemeentebestuur verandert, vaak als gevolg van nationale of internationale gebeurtenissen. Zelden staat een verandering op zichzelf, maar is het een gevolg van iets wat zich buiten de stadsmuren voltrekt. Die context vergroot de waarde van het artikel.

Het trio artikelen wordt afgesloten met de plannen voor de aanleg van een tramlijn in de binnenstad van Harderwijk rond 1900. Het is amateur-historicus en ambtenaar S.S. Schilderman die in de

jaren tachtig dit onderwerp heeft uitgedroogd. Het werd bij toeval gevonden in één van de hangmappen in het Historisch Kenniscentrum Harderwijk (het HKH). Nog niet iedereen weet dit, maar in dit kenniscentrum, ondergebracht in een zijvleugel van het Huis van de Stad, is heel veel materiaal verzameld over de geschiedenis van Harderwijk. Boeken, tijdschriften, krantenknipsels, er is van alles te vinden. In principe is het HKH maandag toen met donderdag van 13.30 tot 16.00 uur geopend. Maar in coronatijd moet eerst een afspraak worden gemaakt: stuur op tijd een mail naar coördinator Leen Karssen (info@hkharderwijk.nl). Het HKH is een samenwerking tussen het Streekarchivariaat, het Stadsmuseum en Historische vereniging Herderewich.

Tenslotte de Kroniek. Gemeentevoorlichter Wietse Hummel en Vitepraetje-redacteur Jan Ruijter hebben geprobeerd de pareltjes uit een zee van informatie te vissen. Dat kunnen belangrijke zaken zijn, zoals de aftrap van de derde en laatste fase van het Waterfront. In dit gebied worden nog eens honderden woningen gebouwd. Maar de Kroniek meldt ook kleiner nieuws zoals de viering van het 100-jarig bestaan van het Christelijk College Nassau Veluwe (het CCNV). En sommige zaken zijn gewoon te leuk om niet te vermelden, zoals de onthulling van het beeld 'de Palingeter' voor het vispaleis van Dries van den Berg. Veel Harderwijkser wordt het niet!

De redactie wenst u veel leesplezier!

De laatste stadsboeren van Harderwijk

Herinneringen van Jan en Johan van Straaten aan hun jeugd in de Doelenstraat
door Lex Schuijl

Harderwijk kende vroeger veel stadsboerderijen. In de negentiende eeuw was dat heel normaal, varkens en koeien die van of naar zo'n boerenbedrijf werden vervoerd, dwars door de stad. De boerderijen zijn verdwenen. Hier en daar verraadt een gevel met grote staldeuren de vroegere gebruiksfunctie. Maar dat is het dan wel. Veel Harderwijkers hebben geen herinnering aan deze boerderijen in de stad. Jan en Johan van Straaten groeiden op in een dergelijke boerderij. In dit artikel kijken de laatste stadsboeren van Harderwijk terug op hun jeugd.

Maar wat is eigenlijk een stadsboerderij? Vincent Erdin, vrijwillig onderzoeker bij het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen, heeft geprobeerd een definitie van het fenomeen stadsboerderij te formuleren. Volgens Erdin staat een stadsboerderij in een stad met stadsrechten. Het staat binnen de omwalling of vesting. De stadsboerderij functioneert binnen die vesting als een agrarisch bedrijf. Omdat niet

iedere stad vestingwerken bouwde moet de definitie, volgens Erdin, verder aangescherpt worden: stadsboerderijen staan in stadsstraten, in aaneengesloten bebouwing of in het regelmatige patroon van een straat. Boerderijen die wel deelden in de stadsvrijheid - dat wil zeggen binnen het rechtsgebied van de stad liggen, maar buiten de stadsmuren - mogen zich geen stadsboerderijen noemen.⁽¹⁾

Op de foto van links naar rechts: Johan van Straaten, Aart Vierhout en Jan van Straaten. Foto: Lex Schuijl

Harderwijk kende tientallen stadsboerderijen. Het waren kleinschalige bedrijven. En waar deze bedrijven in het buitengebied niemand tot last zouden zijn, zorgden ze binnen de krappe ruimte van een historische binnenstad al gauw voor overlast. De hygiëne was ver te zoeken en de stankoverlast groot. In Harderwijk waren de leefomstandigheden voor de meeste stadsbewoners beroerd. Het gemeentebestuur greep de Woningwet van 1901 aan om op grote schaal woningen te saneren.

Rond de eeuwwisseling woonden er circa 7.000 mensen in Harderwijk waarvan 70% in vaak slechte woon- en leefomstandigheden in de binnenstad woonde. De stad telde rond 1900 ten minste 430 mestvaalten waarvan ongeveer 120 binnenshuis. Een eeuw geleden telde Harderwijk nog honderd kleine landbouwers, de zogeheten kruiwagenboertjes. Ze woonden met hun gezin in één kamer of zelfs nog in een deel van de stal. De gemeente maakte aan deze toestand een eind door de stadsboerderijen te verplaatsen of te verbouwen tot tweekamerwoningen. Bijkomend voordeel was dat de stad verlost werd van vele tientallen mestvaalten en de mestproductie van honderden stuks rundvee, paarden en schapen. ⁽²⁾

SANERING STADSBOERDERIJEN

Vanaf 1911 ging de gemeente Harderwijk daadwerkelijk over tot verplaatsing van stadsboerderijen, zij het met horten en stoten. Na de Tweede Wereldoorlog werd het tempo verhoogd, met als gevolg dat de binnenstad ontvolkte. In 1950 telde die nog 5.019 inwoners, in 1956 nog maar 3.958, en in 1960 iets meer dan drieduizend. In 1950 stonden er al meer dan zevenhonderd panden leeg. De gemeente

kocht veel panden op, onder meer rond de Vuldersbrink. Op dit terrein moest het nieuwe winkelcentrum verrijzen met behoud van de oude naam. Ook de Stadsweide werd aangekocht voor gelijknamige uitbreiding. In 1970 kreeg de binnenstad van Harderwijk de status van beschermd stadsgezicht. De gemeente ging aan het werk: beschermen en restaureren van wat er nog over was gebleven. Voor de vele stadsboerderijtjes was het toen al veel te laat. Maar de twee boerderijen aan de Nonnenstraat en de Oliestraat bleven voor het nageslacht bewaard: ze zijn overgeplaatst naar het museum in Enkhuizen.

boven: Een boerderij aan de Nonnenstraat.
 onder: Stadsboerderij Walter aan de Oliestraat 27.

Foto's: Zuiderzeemuseum

BOERDERIJ DOELENSTRAAT

Ze zijn een tweeling, Johan en Jan van Straaten (82). Ze vertellen over hun jeugd in de Doelenstraat en worden daarbij ondersteund door de herinneringen van generatiegenoot Aart Vierhout (84). In 1915 kochten de ouders van Jan en Johan de boerderij in de Doelenstraat voor 600 gulden. Ze startten hun bedrijf met drie koeien. Opa Van Straaten woonde toen ook in de Doelenstraat. Johan: "Het maximale aantal koeien die je op de Stadsweiden mocht weiden, was destijds vijf. Daarnaast hadden we naast de vijf koeien enkele varkens. Alles speelde zich binnen af. We hadden twee bedsteden en achter stonden de koeien."

Jan en Johan van Straaten in hun jonge jaren

Foto: familie Van Straaten

Jan: "Na de winter gingen we naar de Schaarweide om het vee te laten grazen. Het vee van de stadsboeren werd in de zomer naar de Stadsweiden geleid. Daar was een weidemeester of een 'koeherder' aangesteld."

Dit waren Aalt Vrijhof en Harmen van de Poppe, daarvoor was het Gerrit Dooijeweerd. Twee maal per jaar werd er betaald, hiervoor kreeg men een bewijs dat bij aankomst met het vee aan de koeherder werd afgegeven. "Het gebeurde wel eens dat je als jonge jongen een verkeerde koe meenam om te melken. Dat zou onze vaders niet overkomen zijn."

Johan: "We kregen in 1938 ons eerste paard, maar de Duitsers namen het paard in beslag. We kregen er 1.000 gulden voor. Na de oorlog lieten de Duitsers de paarden achter.

In de winter reden we om de dag de mest uit de stallen. Men kon altijd zien waar

we naar toe gingen door de kar, die altijd mest lekte. Voor de stal sneden we stro af voor de boerderij."

Jan: "Bij het kopen van een koe kreeg men destijds verhoudingsgewijs veel meer voor de koe dan tegenwoordig. Destijds konden we ons redden met de kleine veestapel en daar waren we ook tevreden mee. Buiten Harderwijk waren wel – voor die tijd – grote bedrijven met een veestapel van 25 koeien. Om overeind te blijven is een grote veestapel nu noodzakelijk, maar toen nog niet."

Opa Van Straaten kocht, net voor de crisis in de jaren dertig, een driejarige vaars voor 800 gulden. Een jaar later -de crisis had inmiddels ook Nederland bereikt- was

de vaars niet meer drachtig en verkocht opa de vaars mét een kalfje van twee jaar oud voor slechts 200 gulden. Wanneer een boer een koe door bliksem verloor had hij pech. De koe was niet verzekerd. Johan: "Als je centen had kocht je er weer een en anders had je een koe minder. Op ons zeventiende brachten we met een veetransport een koe naar de markt in Zwolle en kochten daar zelfstandig een andere koe."

Stadsboer Jan van Straaten zit op de bok. De foto is genomen kort na de oorlog, de kar is van de Buurtvereniging Doelenstraat. Jan is de vader van Johan en Jan maar ook van Aaltje en Janna. Achter het spinnewiel zit Aaltje van Straaten en vóór het spinnewiel zus Janna. Men mocht destijds niet spinnen, maar het werd toch gedaan, vandaar de tekst op de kar. Foto: familie Van Straaten

STADSWEIDEN

De Stadsweiden was eigendom van de stad Harderwijk. Er is een verhaal dat het ooit door twee dames aan Harderwijk is geschonken ten behoeve van de stadsboeren. Mogelijk waren dit de dames Mulaert, waarvan de naam in Hulshorst nog voortleeft in de namen van twee boerderijen, het Groot Mulaertserf en Klein Mulaertserf. Deze dames schonken hun bezittingen in de 16de eeuw aan het Burger Weeshuis. Dit kwam naar voren toen Harderwijk wilde gaan bouwen en de boeren schade-loos gesteld wilden worden. Na de Tweede Wereldoorlog kwam de stadsuitbreiding en langzaam verdwenen de boeren.

MELK

In die tijd gingen vrouwen vaak met emmers melk langs de huizen. Er was wel een melkfabriek, maar door de crisis waren de tarieven laag. De fabriek gaf drie cent per liter, in de stad kregen de Van Straatens twee cent meer. Jan: "Voor de fabriek reed melkrijder Brandsen met paard en wagen langs de boerderijen en wij moesten om 07.00 uur klaarstaan om de melkbussen te vullen. Eens in de veertien dagen kwam Bos met een zakje de centen voor de verkochte melk brengen. Dus liepen we met onze moeder iedere morgen met een paar emmers melk in de hand door de straten om de melk aan haar vaste klanten te verkopen. Controleurs controleerden onderweg op straat de kwaliteit van de melk."

Op de Stadsweiden pachtten de Van Straaten's een stuk grond voor een periode van zes jaar. Johan: "Na afloop van die zes jaar moesten we hier opnieuw voor inschrijven. Vader baalde daarvan want hij had de grond goed onderhouden. Maar een ander bood meer voor dat lapje grond en ging ermee aan de haal." Een extra inkomstenbron was het verbouwen van winterpeen, wat groenten en aardappels. Toen gingen de aardappels weg voor voor 8 gulden per mud. Zwaar werk, de aardappels werden gedurende de hele dag gerooid en 's avonds met een kruitwagen naar huis gereden. De kwaliteit van de aardappelen was mager, het waren melige aardappelen. Maar de familie Van Straaten kon zich door die extra inkomsten redelijk goed redden.

Links Johan van Straaten, rechts zijn broer Jan. In het midden een opgewekte Aart Vierhout. De foto is genomen in kwekerij De Stadsweiden. Jan en Johan verruilden hun bestaan als stadsboer voor dat van kweker. Hier staan ze tussen de hortensia's. Foto: Lex Schuijl

DE BOERDERIJ WORDT VERKOCHT

Johan: "Wij waren zeventien jaar toen onze vader stierf. Dat was in 1955. Wij moesten beiden alles zelf oplossen. Uiteindelijk bleven wij als enige agrariërs over. Wij verkochten al snel de boerderij omdat Harderwijk geen mogelijkheden bood om goed te boeren. Veel grond was al onteigend door de gemeente. Daarop kochten we vervolgens een lap grond en begonnen met de kwekerij." Voor veel Harderwijkers is het een bekend adres: Kwekerij De Stadsweiden, sinds 1974 gevestigd aan de Rietmeen.

Aanvankelijk werden hier veel groenten en snijbloemen verbouwd, maar nu zijn het voornamelijk potplanten -en dan met name hortensia's- die hier gekweekt worden. In 2008 zijn de oude kassen gesloopt en is het complex opnieuw opgebouwd. Het bedrijf is inmiddels uitgebreid met vestigingen in Ermelo en Ens. Het verruilen van het bestaan als stadsboer voor die van kweker bleek een juiste keuze te zijn, zo blijkt achteraf. "Maar", zo zegt Johan, "onze interesse voor het boerenleven is altijd blijven bestaan."

Jan: "Als boer was het de gewoonte om met klompen in werkpak de achterdeur uit te gaan en bij een receptie of bijzondere gelegenheid netjes gekleed door de voordeur te vertrekken. Voor ons is dit beeld altijd een houvast gebleven bij het ondernemen: 'een boer die echt vooruit wil gaan, moet niet voor maar altijd achter uitgaan!'".

NOTEN

- 1: De stadsboerderij: een definitie, p. 51
- 2: Geschiedenis van Harderwijk, p. 182-183

BRONNEN

Geschiedenis van Harderwijk, onder redactie van J. Folkerts. Uitgeverij Boom, 1998. ISBN 90 5352 388X
De stadsboerderij: een definitie. Land of Water, jaargang, 4 oktober 2011, p. 50-55

LIJST VAN STADSBOERDERIJEN

De volgende panden waren ooit stadsboerderijen:

Achterom: Fam. Vrijhof

Blokhuis: Marinus Vrijhof, Willem Hamstra, Hendrik Vierhouten, Jan Hendrik Vrijhof, Gerrit Hop, Gijs Nagelhout en Jan Vrijhof
Doelenstraat: Gebr. Van Straaten en Aart Vierhout

Frisialaan: Bart Vermeer en Evert v.d. Brink

Grote Marktstraat: Bernhard Vrijhof, Klaas Vastenhout en Eibert Reijerse.

Grote Oosterwijk: Rikus Kok

Grote Poortstraat: Gerrit Hieter en Klaas Vastenhout, deze boerderij staat nu in het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen; Hogeweg: Hendrik v.d. Velde

Kleine Oosterwijk: Bart Migchelsen; Luttekpoortstraat: Willem Vierhouten

Molenstraat: Hendrik Hup, Aalt Nieboer, Peter Snel en Gerrit Hamstra

Muntsteeg: Jan Schaftenaar; Nonnenstraat: Aart Vierhout en Jan Jansen

Op de Plantage: Jan Willem van Nijendaal, Willem uit de Bosch, Albert uit de Bosch en Kees Vierhouten; Rabbistraat: Hein de Bruin, Piet Bouw en Jantje de Bruin

Smeespoortenbrink: Migchel Dirksen

Stationslaan: Gerrit uit de Bosch (op de boerderij De Rode Haan)

Tuinstraat: Arnold Jongetjes, Willem Hut, Gebr. Hamstra en Fam. Walter

Vischmarkt: Peter Schriever

Vuldersbrink: Lo Walter, Mannes van Ark, Willem Bos, Bart Hoeve, Jan van Bijsteren en Bram Bunschoten

(Bron: Reintje Poolen. Haar inventarisatie van Harderwijkse stadsboerderijen is eerder gepubliceerd in het Vittepraetje, nummer 3, 2009)

Het Bestuur van Harderwijk 1231-2010

door Hans Duinkerken

Harderwijk kent anno 2020 een dagelijks bestuur bestaande uit een burgemeester en vier wethouders. Hun besluiten worden gecontroleerd en gestuurd door een 29 leden tellende gemeenteraad. Maar hoe was dat in vroeger eeuwen geregeld? Wat was de rol van de magistraat? En waarom kende Harderwijk in de middeleeuwen twee burgemeesters? Schrijver Hans Duinkerken schetst Harderwijks' bestuurlijke geschiedenis, een reis in vogelvlucht.

VAN 1231 TOT HET BEGIN VAN DE REPUBLIEK

In 1231 kreeg Harderwijk van graaf Otto II stadsrechten naar het voorbeeld van Zutphen. De graaf wilde met de verheffing of stichting van Harderwijk zijn macht aan de Zuiderzeekust versterken door een steunpunt te creëren tussen Nijkerk (tegenover het Sticht) en Elburg (tegenover het Oversticht). Er is niets bekend over de bewoning van Harderwijk voor 1231. Het enige dat we weten is dat er in de nabijheid van Harderwijk een hof 'Selhorst' lag, dat eigendom was van het kapittel St. Marie te Utrecht.

In de loop van de tijd kreeg Harderwijk meer rechten: zo werd het stadsgebied uitgebreid met het dorp Hierden. Vanaf die tijd kunnen we spreken van stad en schependom van Harderwijk. Harderwijk was lid van de Hanze. Kooplieden van Harderwijk kregen privileges in het Oostzeegebied.

Over het bestuur van Harderwijk bij de stichting van de stad is niets bekend. Na verloop van tijd blijkt dat het stadsbestuur van Harderwijk sterk lijkt op die van andere Gelderse steden. De regering van de stad bestond uit 18 leden, verdeeld in drie zestallen: zes jonge schepenen, zes oude schepenen en zes raden. Per jaar rouleerden de zestallen. Een lid van het stadsbestuur was dus één jaar jonge schepenen, het jaar daarop oude schepenen en vervolgens een jaar raad. De schepenen vormden de magistraat, de raden hadden een adviserende functie. Er waren twee burgemeesters: één uit de jonge schepenen en één uit

de oude schepenen. Op Sint Pauli (= 25 januari) kozen de schepenen nieuwe magistraatsleden als er door overlijden of aftreden vacatures waren ontstaan.

Naast de magistraat kende Harderwijk het ambt van schout. De schout vervulde geen politieke functie. Hij hield zich vooral bezig met juridische kwesties tussen vreemdelingen (dat wil zeggen: niet-burgers). Dit ambt had geen kans zich te ontwikkelen tot vertegenwoordiger van de landsheer, zoals dat in Holland het geval was, omdat de Gelderse hertogen zich uit geldnood genoodzaakt zagen het ambt van schout te verpanden. In 1612 loste de magistraat het ambt af. Daarna benoemde de magistraat de schout.

De oorlogen in de vijftiende eeuw rond de opvolging van de Gelderse hertogen gingen aan de stad niet voorbij. Harderwijk was vertegenwoordigd op de Gelderse Landdagen. Deze statenvergaderingen gingen een steeds belangrijkere rol spelen in de Gelderse politiek, vooral als er problemen rond de opvolging van een graaf (later hertog) bestonden. Net als andere Gelderse steden werd het stedelijke bestuur in 1490 aangevuld met een gezworen gemeente of college van gemeenslieden. Dit college moest door de magistraat geraadpleegd worden bij zaken van oorlog en vrede, belastingen en de verkoop van stedelijke eigendom. Er waren 24 gemeensmannen, afkomstig uit de gilden en de burgerij.

Vanaf 1450 kreeg ook Harderwijk te maken met de Bourgondische hertogen en hun opvolgers, de Habsburgers, die probeerden hun macht over alle Nederlanden uit te breiden. Dit leidde tot een langdurig conflict tussen de hertogen van Gelre en de Bourgondische hertogen. Regelmatig werd Harderwijk door één van beide partijen bezet. In 1528 gaf de stad zich over aan Karel V. Een jaar later was hertog Karel van Gelre terug. Hij verving de magistraat en trok de benoeming van de magistraatsleden weer aan zich. Jaarlijks mocht hij een deel van of alle schepenen vervangen. Dit duurde tot 1538, toen de hertog overleed. Vanwege grote onrust in de stad benoemden de Staten van Gelderland op 18 mei 1538 een nieuwe stadsregering. Ook regelden ze de verhouding tussen de magistraat en de gezworen gemeente. De gezworen gemeente werd teruggebracht tot 12 leden. In 1543 werd keizer Karel bij het tractaat van Venlo hertog van Gelre en graaf van Zutphen. Daarmee was hij heer van alle Nederlanden, hoewel hij overal een andere titel bezat. Onder Karel V en Philips II was sprake van een centralistische tendens. Zo kregen de gewestelijke instellingen in Gelderland meer macht.

Rond 1540 werd er een veer op Amsterdam begonnen. De route Amsterdam-Deventer of Zutphen liep via Harderwijk. Dit veer was economisch van groot belang.

Naast deze economische veranderingen kreeg de stad te maken met onrust op godsdienstig terrein. In 1532 werden twee pastoors afgezet vanwege geruchten over het verkondigen van Lutherse dwalingen. De magistraat had nog geprobeerd de geestelijken te beschermen. In 1538 kondigde hertog Willem van Gulik tijdens een bezoek aan de stad maatregelen af tegen de wederdopers. Zes jaar later werd een plakkaat tegen de Lutherse leer ook in Harderwijk afgekondigd. Toch bleek later dat de Reformatie veel aanhangers in Harderwijk had. In 1566 preekte Jan Aertse Mandemaker in de stad. Op 23 september werden na de preek de beelden in de Minderbroederkerk vernield. De magistraat liet de deuren van de Grote of Onze Lieve Vrouwekerk sluiten, waardoor in deze kerk de schade veel minder was. Er werden twee predikanten aangesteld. De Grote Kerk werd voor de hervormde eredienst bestemd.

Begin 1567 voegde Harderwijk zich weer onder het gezag van de katholieke stadhouder Karel van Brimeu. De pogingen van de magistraat om in het zadel te blijven mislukten. Op 11 maart 1568 verving de hertog van Alva de leden van de stadsregering. De meeste afgezette schepenen werden door de Raad van Beroerten verbannen en hun goederen verbeurd verklaard.

In 1572 werd de stad veroverd door graaf Willem van den Bergh. De beelden in de kerken werden, vooral door de soldaten, vernield. Na drie maanden keerde de drost Otto van de Sande met 350 Spaanse soldaten terug. De weinige handel die nog bestond werd door de watergeuzen onmogelijk gemaakt.

Door de landelijke politieke ontwikkelingen, de Pacificatie van Gent (1576), raakte Harderwijk weer in het anti-Spaanse kamp. In 1578 werd de overgang van Harderwijk verder vorm gegeven. De door Alva benoemde schepenen werden door de nieuwe stadhouder Jan van Nassau afgezet. Veel ballingen keerden terug op het kussen. Otto van Heteren werd de eerste officiële predikant en de kerken werden bestemd voor de protestantse eredienst. Na verloop van tijd voegde het overgrote deel van de Harderwijkers zich bij de Nederduits-Gereformeerde kerk.

TIJDENS DE REPUBLIEK (1578-1795)

1578-1650

Harderwijk was aan het begin van dit tijdperk in een slechte toestand. Naast de gevolgen van de oorlogshandelingen was de stad twee keer zwaar getroffen door een stormvloed.

Positief voor de stad was de verhuizing, vanwege veiligheidsoverwegingen, van de Gelderse munt van Nijmegen naar Harderwijk. De verdedigingswerken van de stad werden, met subsidie van de Staten-Generaal en de Staten van Holland, versterkt. De Latijnse school werd een kwartierlijke school. In 1648 werd deze school verheven tot hogeschool, zodat ook het gewest Gelderland een universiteit had. Er werden plannen gemaakt voor een haven. In 1650 werden deze plannen, met subsidie van tal van andere overheden, verwezenlijkt. In 1629 werd de stad verder versterkt vanwege een mogelijke aanval door de Spanjaarden.

Op bestuurlijk vlak veranderde de samenstelling van de magistraat sterk. In plaats van 18 leden ging de stadsregering nu 12 schepenen tellen: 6 jonge en 6 oude. Eerst lijkt dit nog te rouleren – de magistratslijsten zijn niet geheel duidelijk – maar al snel had men zitting op basis van anciënniteit. De raden verdwenen als vast onderdeel van de magistraat. Men was magistratslid voor het leven. Schepenen traden vaak af ten gunste van hun zoon. Afgetreden schepenen werden vaak adviseur van de stadsregering. Deze functie kreeg de benaming van raad.

Schepenen moesten lid zijn van de Gereformeerde Kerk. Daardoor verdwenen katholieke geslachten als Coolwagen uit de magistraat. De magistraat hield toezicht op veel zaken binnen de stad. Daarvoor vormden de schepenen tweetallen (één oude en één jonge schepen). De commissies kregen namen als overweesmeesteren, overhavenmeesteren e.d. Twee schepenen waren zelfs ambtshalve ouderling in de Nederduits gereformeerde kerk. De magistraat benoemde weesmeesters, havenmeesters e.d. voor de daadwerkelijke uitvoering van de taken. De commissies rouleerden per jaar. In de resolutieboeken kan men de vele zaken terugvinden, waarmee de magistraat zich bemoeide. Dit loopt uiteen van het beslechten van geschillen rond het veer, het benoemen van voogden voor (half)wezen, tot het verbieden van het gooien met sneeuwballen of afsteken van vuurwerk.

Ook het ambt van burgemeester werd op dezelfde wijze vervuld, alleen was men drie maanden burgemeester. Ieder magistratslid was elk jaar een periode burgemeester. De voornaamste taken van de burgemeesters lagen op het gebied van de openbare orde, het voeren van de correspondentie en het leiden van de magistratsvergaderin-

gen. De burgemeester uit de oude schepenen had voorrang. Eén van de voornaamste taken van het stadsbestuur was de rechtspraak en het vastleggen van allerlei akten (Gelderland kende geen notarissen). Twee schepenen vervulden het ambt van richter. Net als de andere ambten rouleerde dit. Bij belangrijke rechtszaken werd de hele magistraat betrokken. Lange tijd was beroep op het Hof van Gelre en Zutphen, op straffe van een hoge boete, verboden.

De opvolging van de magistratsleden ging bij coöptatie. De schepenen kwamen daardoor uit de zelfde kringen. In de loop van de zestiende eeuw hadden veel edellieden zich – mede vanwege de onveiligheid op het platteland – in de stad gevestigd. Zij drongen door tot de stadsregering, ook door huwelijken te sluiten met dochters uit de oude elite. Men komt in deze tijd de namen van Van Essen, Van Dedem, Van Delen en Witten veelvuldig tegen in de lijsten.

Harderwijk behoorde tot het kwartier van de Veluwe. Onder de Veluwe steden nam het de tweede plaats in. De staten van het kwartier van Veluwe bestond uit twee leden: de Ridderschap van Veluwe en de steden. Er waren vijf steden: Arnhem, Harderwijk, Elburg, Hattem en Wageningen. De Ridderschap had officieel één stem en de steden gezamenlijk ook één stem. In de praktijk lag dit gecompliceerder, onder andere doordat edellieden tegelijkertijd zowel lid van de Ridderschap als van een stedelijke regering konden zijn.

Het gewest Gelderland bestond uit drie kwartieren: Nijmegen (het rivierengebied), Zutphen (Achterhoek) en Arnhem (of Veluwe). Harderwijk kreeg op alle niveaus ambten en commissies. Een Harderwijkse schepen kon afgevaardigd worden naar de Staten-Generaal, de Raad van State of één van de admiraliteiten. Deze ambten leverden naast invloed ook veel financiële inkomsten op.

1650-1749

Rond 1650 leek de stad een nieuwe periode van bloei tegemoet te gaan door de stichting van een universiteit en de aanleg van een haven. Aan deze verwachtingen kwam abrupt een einde toen in 1669 een zware storm de haven vernielde. De universiteit kreeg zware concurrentie van een school te Nijmegen.

In 1672 volgde de bezetting door de Munstersen en Fransen. De schade was groot. De professoren, veel studenten en burgers verlieten de stad. Harderwijk kwam maar moeizaam uit dit dal. De oorlogen van koning-stadhouder Willem III tegen Frankrijk zorgden voor hoge belastingen. De universiteit liep terug. In de eerste helft van de achttiende eeuw kende de stedelijke economie een gestage groei. Er waren

de nodige tegenslagen zoals veepest, het oprukkende Zuiderzeewater en de uitbreidende zandverstuivingen. De rijke patriciërshuizen aan de Donker- en Bruggestraat geven echter aan dat de stad – vooral de elite – ook de nodige voorspoed kende.

Bestuurlijk veranderde er tussen 1650 en 1672 niets. Na de komst van de Fransen in 1672 verlieten, na enige tijd, ook de schepenen de stad. Een college van rijke burgers - de zogenaamde volmachten - namen de lopende zaken waar. Deze lopende zaken betroffen vooral onderhandelingen met de strijdende partijen. In 1674 verlieten de Fransen de stad.

Willem III benoemde een stadsbestuur bestaande uit een schout en acht regenten. In 1675 kwam er een regeringsreglement voor het gewest Gelderland. Willem III werd erfstadhouder en kreeg het recht de leden van de stadsbesturen te benoemen en tal van andere ambten te vergeven. Alleen onder deze voorwaarde mocht Gelderland weer deel uit gaan maken van de Republiek.

Voor Harderwijk betekende dit dat Willem III de 12 schepenen, voor een periode van 3 jaar, mocht benoemen. Per jaar mocht hij de burgemeesters aanwijzen. Verder kreeg hij het benoemingsrecht van de gezworen gemeente. Sywert van Wijnbergen, schepen van Harderwijk en lid van de Ridderschap van Veluwe, vervulde de rol van vertrouweling. Sywert trad af als schepen en werd raad. Hij had echter een veel machtiger positie dan de vroegere raden. Zo beval hij bij vacatures geschikte personen aan bij Willem III.

Na het overlijden van de koning-stadhouder probeerden de door hem benoemde stadsbestuurders aan de macht te blijven. Het politieke systeem van voor 1675 werd weer van kracht verklaard. Dit lokte politieke onrust uit: de zgn. Plooiërijen. In Harderwijk probeerden de schepenen het ongenoegen van de burgerij weg te nemen door het aftreden van Sywert van Wijnbergen. Op 10 april 1703 zetten de gilden en de burgerij de schepenen die niet aan de criteria voldeden – zoals burger zijn of niet te nauw verwant zijn - af. Er werden nieuwe schepenen gekozen. Het college van gemeenslieden kreeg haar oude vorm terug. Elf gilden en het college van de burgerij stelden elk een dubbel-tal voor, waarna de op St. Pauli in de Grote Kerk verzamelde burgers 12 gemeenslieden kozen.

Er wordt een stedelijk reglement vastgesteld. De voornaamste punten hieruit zijn dat de schepenen een zittingstermijn van drie jaar zullen kennen en dat er dan verkiezingen zullen plaats vinden. Het lidmaatschap van de magistraat en de Ridderschap van Veluwe wordt onverenigbaar verklaard.

De ruzies tussen de Nieuwe Plooi, vooral de radicale vleugel, en de Oude Plooi die de oude elite vertegenwoordigde, bleven voortduren. In het begin hadden de radicale Nieuwe Plooiërs de overhand, maar na vaststelling van het reglement in 1706 keerde voor hen het tij. Enkele leden van de Oude Plooi kwamen terug op het kussen. In februari 1708 werden de overgebleven Nieuwe Plooiërs afgezet. Er kwam een magistraat bestaande uit een aantal gematigden en enkele leden van de oude elite. Nieuw gezicht was Anthony van Westerveld. De familie Van Westerveld behoorde al tijden tot de sociale en economische elite van de stad, maar doordat de familie katholiek was gebleven konden ze geen magistraatslid worden. Na de overgang van Anthony naar de gereformeerde kerk lag een politieke carrière voor hem en zijn nageslacht open. De familie Van Westerveld nam de rest van de achttiende eeuw een vooraanstaande positie onder de Harderwijkse regenten in. Ze wisten dat vorm te geven door rijke huizen in en buiten de stad. De Essenburg en huize Leuvenum waren de belangrijkste en mooiste buitenhuizen en landgoederen in de streek rond Harderwijk. Het reglement bleef gelden, maar de driejaarlijkse verkiezingen van schepenen werd een wassen neus. Alle schepenen werden om de drie jaar gecontinueerd. Wel werd er ieder jaar een nieuwe gezworen gemeente gekozen.

1717 is officieel het einde van de Plooiërijen. De schepenen hebben op grond van een besluit van de Gelderse Landdag weer zitting voor het leven. Bij vacatures kiest een kiescollege, bestaande uit vertegenwoordigers van de gilden, de burgerij en de gezworen gemeente, de nieuwe schepenen.

In 1722 werd Willem IV tot stadhouder van Gelre benoemd, zonder macht. De macht van de Harderwijkse magistraat binnen Gelderland nam af. De stad had grote moeite zijn positie tegenover het groeiende Arnhem te handhaven. Op kwartierlijk, provinciaal en landelijk niveau weet men minder ambten en commissies te bemachtigen. Burgers mogen hoger beroep aantekenen bij het Hof van Gelre en Zutphen. Paradoxaal nam de macht van de regenten binnen Harderwijk toe. Dit ging ten koste van de invloed van de gezworen gemeente en de gilden. De schepenen sloten in 1742 zelfs een correspondentie, waarbij de opvolging van meerdere schepenen geregeld werd. Daarvoor werden zelfs boventallige schepenen benoemd. Het kiescollege werd zo buiten spel gezet.

In de oude raadzaal getuigt de schouw met de familiewapens van de magistraatsleden nog van de macht en status van de burgemeesters en schepenen van die tijd. In 1747 werd Willem IV onder druk van een Franse aanval erfstadhouder.

1749-1795

Willem IV had bij zijn aantreden als erfstadhouder beloofd te bezien of er wijzigingen in de regeringsreglementen uit 1675 nodig waren. In 1749 voerde hij ze echter onverkort door en begon de bijbehorende rechten uit te oefenen. Ook in Harderwijk benoemde hij een nieuwe magistraat. Twaalf personen, meestal leden van het afgezette stadsbestuur, werden benoemd tot schepenen, voor de periode van drie jaar. Per jaar werden er twee van hen tot burgemeester benoemd. Bij tussentijdse vacatures mocht de magistraat een nominatie van twee personen naar de erfstadhouder sturen.

De nieuwe magistraat telde enkele personen, die tevens lid van Riderschap van Veluwe zijn. Deze edellieden waren vaak absent, maar hadden vanuit Arnhem wel grote invloed op de politieke gang van zaken in Harderwijk. Verder benoemde de nieuwe erfstadhouder 12 gemeenslieden. Zij kregen weer zitting voor het leven.

In Harderwijk werden na 1780 steeds meer burgers patriotsgezind. Ook veel hoogleraren en studenten steunden deze beweging. Zelfs een deel van de magistraat en de gezworen gemeente behoorden tot de patriotten. De patriotten hadden als één van hun voornaamste doelen het afschaffen van de macht van de erfstadhouder. Ze steunden in 1787 hun geestverwanten in Elburg en Hattem. Na de bezetting

van deze stadjes door prinsgezinde militairen verlieten veel patriotten Harderwijk. De leiders vluchtten naar Frankrijk. Willem V zette bij de keur in 1788 twee patriotse schepenen af, maar had vervolgens de grootste moeite geschikte kandidaten voor de magistraat en de gezworen gemeente te vinden.

Eind 1794 en begin 1795 werd de Republiek veroverd door Franse troepen, gesteund door gevluchte patriotten.

BATAAFS-FRANSE TIJD (1795-1813)

Na het verdwijnen van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was de grote vraag hoe de nieuwe bestuursvorm van Nederland er uit zou gaan zien: een eenheidsstaat of een federatie. Na veel politieke strijd en twee staatsgrepen kwam er een eenheidsstaat, waarvan ook

Heribert van Westervelt (zoon van Anthony van Westervelt), burgemeester in de 2e helft van de 18e eeuw (foto Iconografisch Bureau 's-Gravenhage)

Drenthe en Brabant volwaardige leden werden en een democratische grondwet. De Nederduits-gereformeerde kerk verloor haar bevoorrechte positie. Een tijdlang werd Nederland niet meer ingedeeld volgens de gewesten, maar werden departementen met heel andere grenzen gevormd.

Het bestuur op landelijke niveau veranderde vaak. Na 1802 werd er een aantal veranderingen teruggedraaid. Na verloop van tijd werd het bestuur steeds autoritairder: eerst onder raadspensionaris Schimmelpenninck (1805), daarna koning Lodewijk Napoleon (1806-1810) en tenslotte keizer Napoleon (1810-1813).

Het bestuur van Harderwijk veranderde mee met de landelijke ontwikkeling. In januari 1795 werd de magistraat vervangen door een college van provisionele volksvertegenwoordigers. Voor de gezworen gemeente kwam een tijdlang een burgercommissie.

Met de staatsgreep van 22 januari 1798 kregen de unitarissen de macht. Zij verklaarden dat de Bataafse Republiek een en ondeelbaar was. Gewestelijke en lokale besturen moesten de besluiten van de nationale regering, het Uitvoerend Bewind, uitvoeren. De Harderwijkse raad en de burgercommissie werden ontslagen. De burgercommissie werd afgeschaft. Het gewestelijke bestuur van Gelderland benoemde een nieuwe raad. Er kwamen grondvergaderingen van circa 500 inwoners. Harderwijk kreeg 7 grondvergaderingen die elk één raadslid kozen. De stad werd bij het departement van de Oude IJssel, met als hoofdplaats Zwolle, gevoegd.

In 1802 kwam er een nieuwe stadsregering, waarin ook vroegere oranjegezinden een plaats kregen. De oude gewestelijke indeling, met nieuwe namen, werd weer ingevoerd.

Het Harderwijkse bestuur volgde de boven weergegeven ontwikkeling en werd autoritairder, de burgemeester of maire kreeg steeds meer te zeggen. Anderzijds was het stadsbestuur steeds meer de uitvoerder van provinciale of landelijke besluiten.

In 1810 volgde de inlijving bij het Franse keizerrijk. Behalve dat de positie van de burgemeester steeds belangrijker werd, veranderde het takenpakket van het stadsbestuur sterk. Rechtspraak en het vastleggen van akten waren de voornaamste taken geweest, nu kwamen daar rechters en notarissen voor. Het toezicht op de Nederduits-gereformeerde kerk was al eerder vervallen. Voor de openbare orde kwam er een commissaris van politie. Een nieuwe belangrijke taak voor het stadsbestuur werd het bijhouden van de burgerlijke stand. Deze administratie was ingevoerd om de dienstplicht makkelijker te kunnen uitvoeren.

In deze jaren werden de Gelderse Munt en de universiteit opgeheven.

KONINKRIJK DER NEDERLANDEN (1813-HEDEN)

1813-1851

Na november 1813 bleef het stadsbestuur in functie, alleen werden de titels maire en adjunct-maire gewijzigd in burgemeester en vice-burgemeester.

In 1815 stelde koning Willem I nieuwe reglementen voor de steden en dorpen in. Op 1 januari 1816 werd het "Reglement voor de Regering der Stad Harderwijk" van kracht. De stad kende nu een raad van negen leden. Twee raadsleden zouden burgemeester zijn. De leden werden voor deze keer benoemd door de koning, voor het leven. Bij vacatures zouden via getrapte verkiezingen - welgestelde burgers kozen een college van 12 kiezers - nieuwe raadsleden gekozen worden. De burgemeesters zouden twee jaar zitting hebben. Ze zouden door de koning benoemd worden uit een nominatie van drie leden door de raad. Elk jaar zou één burgemeester aftreden. Verder werd in het reglement vastgesteld dat er een gemeentesecretaris en een gemeentevontvanger benoemd moesten worden. Op de secretarie werkte een klerk. Vanwege het koloniaal werfdepot (in 1814 opgericht) werden er wakers aangesteld.

Het reglement van 1815 was maar acht jaar van kracht. Begin 1824 kwam er een nieuw reglement, waarin een raad van 9 leden, 2 wethouders en 1 burgemeester ingevoerd werd. Eén raadslid moest uit het buitengebied (d.w.z. Hierden) komen. Behalve dat het kiescollege uit 18 leden zou gaan bestaan, veranderde er weinig.

1851-1909

In 1848 werd een nieuwe, liberale, grondwet ingevoerd. Op landelijk niveau veranderde de samenstelling van de Staten-Generaal. De Tweede Kamer werd gekozen door middel van een districtenstelsel. De leden van de Eerste Kamer werden gekozen door de leden van de Provinciale Staten. Bij alle verkiezingen gold het censuskiesrecht, d.w.z. alleen burgers die een bepaalde som aan belastingen betaalden bezaten het actieve en/of passieve kiesrecht. De koning verloor veel van zijn macht, doordat de ministeriële verantwoordelijkheid werd ingevoerd.

Mr. Willem Abraham de Meester, burgemeester van Harderwijk van 1844- 1850
(Collectie gemeente Harderwijk)

Mr. Daniël van Meurs, burgemeester van
Harderwijk van 1864 – 1897
(geschilderd door J.H. Neuman, Collectie Gemeente
Harderwijk)

Deze veranderingen hadden hun weerslag op lokaal niveau. De Gemeentewet van 29 juni 1851 kende geen steden meer. Alle gemeenten kregen dezelfde bestuursinrichting en hetzelfde takenpakket.

Harderwijk kende vanaf 1851 een raad van 11 leden, waaronder de wethouders en de burgemeester. De raadsleden kozen uit hun midden wethouders. De burgemeester werd door de koning benoemd.

In Harderwijk kreeg de liberale elite de macht. Het burgemeesterambt rouleerde

tussen de families De Meester en Van Meurs.

Langzaam veranderde de samenleving van Harderwijk. Er was geen Afscheiding in de stad geweest, maar bij de Doleantie verlieten velen de Nederlands Hervormde kerk. De christelijke partijen en organisaties kregen steeds meer invloed. In 1909 leidde dat tot het vertrek van het koloniaal werfdepot naar Nijmegen. In plaats daarvan kreeg de stad een garnizoen.

1910-heden

In 1909 verkregen de christelijke partijen de meerderheid in de raad. Door de invoering van het algemene kiesrecht voor mannen (en later ook voor vrouwen) en de evenredige vertegenwoordiging werd hun positie nog sterker. Ook de samenleving in Harderwijk werd verzuild. De overgrote meerderheid van de bevolking behoorde tot de Nederlands Hervormde of de Gereformeerde kerk. Het toerisme werd steeds belangrijker. Er kwamen rondvaartboten en (later) het Dolfi-

Marius Gerardus Jacob Kempers, burgemeester
van Harderwijk van 1903 – 1928
(Collectie Stadsmuseum Harderwijk)

narium. Door de afsluiting en gedeeltelijke inpoldering van de Zuiderzee verloor de visserij aan belang.

In mei 1940 werd Harderwijk, als heel Nederland, bezet door de Duitsers. Eind november 1940 trad burgemeester J. de Jong Saakes af. Zijn opvolger werd mr. H.C. Vos, lid van het Zwart Front. De raad moest op bevel van de rijkscommissaris stoppen met haar werkzaamheden. Op 21 augustus 1941 was de laatste vergadering. De taken van het gemeentebestuur worden uitgevoerd door de burgemeester en de wethouders. Op 5 september 1944 dook burgemeester Vos onder. Hij werd vervangen door waarnemend burgemeester Klomp, een N.S.B.-er. Na de bevrijding keerde Vos tijdelijk terug. Begin 1946 wordt hij opgevolgd door G.J. Numan.

Op 13 november 1945 werd een tijdelijke raad geïnstalleerd. Op 26 juli 1946 vinden er gemeenteraadsverkiezingen plaats. De christelijke partijen behalen 11 van de 15 zetels. De overige vier gaan naar de Partij van de Arbeid. Dit blijft het beeld in Harderwijk. De christelijke partijen gaan achteruit, maar behalen lange tijd toch nog een meerderheid. Harderwijk groeit na 1945 gestaag, van 10.000 naar 40.000 inwoners. In de loop van de twintigste eeuw neemt het takenpakket van de gemeente sterk toe. Zo gaan volkshuisvesting (o.a. door de Woningwet 1901), ruimtelijke ordeningen (bijv. bestemmingsplannen), milieu en welzijn tot de beleidsterreinen van het stadsbestuur horen. Op andere

terreinen – bijv. onderwijs – krijgt de gemeente ook meer zeggenschap. Het ambtenarenkorps groeit flink door deze ontwikkelingen.

In 1982 wordt daarom het eeuwenoude stadhuis aan de Markt verlaten voor een nieuw gebouw aan de rand van de binnenstad.

De grootste wijziging in het gemeentelijk bestuur van de laatste tijd is de invoering van het dualisme in 2002. De verhouding tussen de gemeenteraad en het college van Burgemeester en Wethouders gaat meer lijken op die tussen de Eerste en Tweede Kamer. De wethouders zijn geen lid van de gemeenteraad meer. De burgemeester blijft voorzitter van het college van Burgemeester en Wethouders en ook van de raad. Bij afwezigheid van de burgemeester neemt – anders dan vroeger – niet een wethou-

*Gijsbert Jan Numan, burgemeester van Harderwijk van 1946 – 1971
(Collectie Stadsmuseum Harderwijk)*

*Jacob Elbert van Boeijen, burgemeester van
Harderwijk van 1978 – 1992
(Collectie Stadsmuseum Harderwijk)*

der maar een raadslid de voorzittershamer over. De gemeenteraad moet zich meer met de hoofdlijnen van het beleid en de controle op B&W bezighouden. Voor de ondersteuning van de raad wordt een griffier benoemd.

CONCLUSIE

Na de verlening van de stadsrechten in 1231 krijgt de inrichting van het bestuur van Harderwijk in de eeuwen daarna alle kenmerken van een Gelderse, of zelfs Oost-Nederlandse, stad. Er is één lichaam, de magistraat, die zich bezighoudt met het bestuur en de recht-

spraak. De magistraat bestaat uit schepenen en raden. Uit de magistraat worden twee leden tot burgemeesters aangesteld. Ze vervullen vooral een rol in de handhaving van de openbare orde. Zoals in bijna alle steden in Oost-Nederland komt er aan het eind van de Middeleeuwen naast de magistraat een gezworen gemeente. In de gezworen gemeente zitten vertegenwoordigers van de gilden en de burgerij. Ze heeft vooral een adviserende functie. De schout vervult alleen een juridische rol.

Tot 1795 verandert deze bestuursinrichting nauwelijks. Alleen de wijze waarop de schepenen, de burgemeesters en de gemeenslieden op het kussen komen verschilt per periode. Coöptatie, benoeming door een erfstadhouder en verkiezing door een kiescollege wisselen elkaar af. Daarin lijkt Harderwijk op de andere Gelderse steden. Grootste verschil is dat in Harderwijk – net als in Arnhem – tussen 1703 en 1749 riddermatigen geen schepenen mogen zijn. 1703 is een belangrijk jaar in de bestuurlijke ontwikkeling en de politieke geschiedenis van Harderwijk.

Na 1795 verandert de bestuursinrichting sterk. Taken verdwijnen. Zo vervalt de rechtspraak, het vastleggen van akten en het toezicht op de kerk. Ook bestaat het stadsbestuur na 1798 nog maar uit één lichaam, de (gemeente)raad. Het adviserend college, onder naam van gezworen gemeente of burgercommissie, wordt afgeschaft.

De provinciale en landelijke regeringen krijgen steeds meer greep op de lokale besturen. Van 1815 tot 1851 kent Harderwijk nog de positie van stad, met bijhorend reglement en bestuursinrichting. Met de ge-

meentewet van 1851 verdwijnt het verschil tussen steden en dorpen en worden alle gemeenten op dezelfde manier bestuurd. Vanaf 1795 worden de stadsbestuurders gekozen door de inwoners van de stad. Lange tijd moet een burger voor een bepaalde hoeveelheid belasting (een census) zijn aangeslagen en verlopen de verkiezingen via een kiescollege (getrapt). Het kiescollege verdwijnt na 1848. In 1919 wordt het kiesrecht voor alle mannen ingevoerd. In 1923 mogen ook alle vrouwen gaan stemmen en gekozen worden. Het takenpakket en het ambtenarenapparaat nemen in de loop van de 20e eeuw sterk toe. De stedelijke overheid gaat zich, vooral als uitvoerder van landelijke wetten en regelingen, met steeds meer zaken bezighouden. De grootste verandering in het gemeentebestuur in de laatste jaren is de invoering van het dualisme in 2002. Sinds 1815 hebben wethouders deel uitgemaakt van de gemeenteraad en dat is na 2002 niet meer het geval.

LITERATUURLIJST

Berends, P., Het oud-archief der gemeente Harderwijk (Harderwijk, 1935), 2 delen
Blom, J.C.H., Lambert, E. (red.), Geschiedenis van de Nederlanden (Baarn, 2006)
Buiks, J.P.M. en T. Lisman-Schaap, Inventaris gemeentebestuur van Harderwijk 1813-1943 (nieuwarchief) (Harderwijk, 1983)
Duinkerken, J., Schepenen aan de Zuiderzee (Zutphen, 1992)
Folkerts, J. (red.), Geschiedenis van Harderwijk (Amsterdam, 1998)
Leenknecht, G-J., R. Kubben, B. Jacobs, Opstand en Eenwording. Een institutionele geschiedenis van het Nederlandse openbare bestuur (Nijmegen, 2007)

NOOT BIJ DE AUTEUR:

Hans Duinkerken is historicus en schrijver van Schepenen aan de Zuiderzee. Magistraat van Harderwijk, 1700 – 1750 (Zutphen, Walburg Pers, 1990).

Harderwijk wil een tramlijn

Getrokken door paard, voortgestuwd door stoom:
op zoek naar een betere ontsluiting van Harderwijk

door **S.S. Schilderman**

(Originele titel: Tramlijn-begeerte. Een verwijzing naar de film die acteur Marlon Brando in 1951 wereldberoemd maakte: 'A streetcar named desire')

Het is bij veel Harderwijkers niet bekend, maar ruim een eeuw geleden waren er serieuze plannen om een tramlijn aan te leggen in de binnenstad van Harderwijk. Zeker in de jaren 1902 en 1903 leek de komst van een tram heel dichtbij.

De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat het hier niet om een elektrische tram gaat. De inspanningen waren gericht op de komst van een paardentram.

In 'De Harderwijker' van 15 maart 1902 wordt voor het eerst over de komst van een tram geschreven: tussen Hattem en Nunspeet zal een stoomtramdienst worden geopend en aan de maatschappij die deze dienst zal exploiteren is gevraagd de lijn tot Harderwijk door te trekken. De krant meent dat, wanneer aan dit verzoek gehoor wordt gegeven, de wens van zeer velen zal worden bevredigd. Maar stalhouders en ondernemers van vrachtwagendiensten zullen minder blij zijn.

Het duurt zo'n anderhalf jaar voor de tramverbinding in diezelfde krant andermaal ter sprake komt. Op 7 oktober 1903 wordt vermeld dat de heer A.J. Krieger te Amersfoort bij het gemeentebestuur van Harderwijk een aanvraag heeft ingediend om concessie te verlenen tot het exploiteren van een paardentram. De tram zal vanaf het NS-station door de Smeepoortstraat, Vijhestraat en Bruggestraat naar de Markt rijden. Men weet reeds te melden dat een ritje naar het station slechts zes cent gaat kosten.

Het verzoek van Krieger wordt in de raadsvergadering van 7 oktober 1903 aan de orde gesteld. Burgemeester en wethou-

ders stellen voor een commissie te benoemen die de aanvraag zal onderzoeken. De raad besluit de heren Van Esveld, Koopsen en Van Raalte tot leden te benoemen terwijl de heer Neeb wordt verzocht de commissie zonnig van advies te dienen.

Namens de commissie brengt Van Esveld in de raadsvergadering van 28 oktober 1903 rapport uit omtrent de aanleg en exploitatie van de paardentram. De commissie is voor het denkbild van Krieger. Het benodigde kapitaal wordt geschat op 18.000 gulden en de jaarlijkse uitgaven op 4.500 gulden, terwijl op een vervoer van 140 passagiers per dag wordt gerekend. Zij stelt echter voor dat de gemeente deze zaak zelf ter hand neemt en niet overlaat aan een particuliere maatschappij. Krieger heeft zich bereid verklaard de gemeente in dat geval met raad en daad terzijde te staan. De raad spreekt zich uit dat een tram in het belang der gemeente is. Maar

Een voorbeeld van een paardentram zoals er rond 1900 vele in Nederland rond reden. Deze tram van de RTM reed in Dordrecht.

een definitief besluit wordt tot een latere vergadering uitgesteld.

Een zich 'Jan van Harderwijk' noemende dichter wordt door de aanvraag geïnspireerd tot het maken van een gedicht getiteld 'De Tram' (zie eind van dit artikel)

Ook enkele schrijvers van ingezonden stukken -het kan niet uitblijven- laten hun licht over de zaak schijnen. Ze zijn over het algemeen positief gestemd.

EEN TRAMBAAN VAN 1900 METER

In de raadsvergadering van 24 december 1903 komt de tramkwestie andermaal aan de orde. In het pre-advies van burgemeester en wethouders staat onder meer dat de baan een lengte krijgt van 1900 meter

In 1910 wordt een tramtracé voorgesteld waarin ook een halte bij het nieuwe sanatorium Sonnevand is opgenomen. Het sanatorium bestaat dan nog maar vijf jaar, maar groeit snel en voorziet in een groeiende behoefte om tuberculose patiënten in een gezonde omgeving onder te brengen. In dit geval gaat het om een elektrische tram. Foto: collectie Stadsmuseum

en dat het traject drie wissels bevat. Een ruimte onder de concertzaal op de Markt wordt als wachtkamer ingericht. Enkele huisjes aan de Smeepoort kunnen dienen voor remise en woningen voor koetsier en stalmeester. Er komen twee wagens: één voor 12 en één voor 16 personen. Er moeten twee of drie paarden worden aangeschaft. Krieger krijgt voor de aanleg 1800 gulden en ontvangt voor het toezicht 200 gulden per jaar. Uitgegaan wordt van een contractperiode van zes jaar. Verder worden kosten als volgt geraamd: de boekhouder kost 50 gulden, drukwerk 50, stalbaas 8 gulden. Paarden, gesteld dat het er drie worden: 1.095 gulden en als het er twee worden: 730 gulden. Het onderhoud aan de wagens wordt becijferd op 100 gulden en aan de baan zelf 75 gulden per jaar. Ook zijn er bedragen geschat voor de stalbenodigdheden, de bovenkleding van het personeel en geneeskundige hulp aan de paarden. De totale uitgaven per jaar worden op 4.500 gulden geraamd.

Volgens burgemeester en wethouders zijn omnibussen een ouderwets vervoermiddel en eist deze tijd iets beters. De tram zal invloed hebben op het vreemdelingenverkeer, de badinrichting, bossen, buitenleven, centraalspoor (de directie daarvan zou in Harderwijk een paar treinen per dag kunnen laten stoppen) goederenvervoer en 'algemeen vertier'. Zij menen dat de zaak levensvatbaarheid zal hebben en zij achten de totstandkoming in het belang van de gemeente.

De commissie die dit advies heeft onderzocht heeft met genoegen van de plannen kennis genomen al acht zij het beter om het eindpunt in de Donkerstraat te leggen bij de tuin van de heer Veen Valck.

Voorts wenst zij de invoering van een tienrittenboekje. Ook acht zij het beter het contract met Krieger niet langer aan te gaan dan voor twee jaar. Een deel van de commissie kan zich niet verenigen als de tram ook op zondag rijdt. Burgemeester en wethouders stellen de raad voor tot het aanleggen en exploiteren van de door Krieger ontworpen tramverbinding van het station tot aan het voorgestelde eindpunt ter hoogte van de ingang van de Concertzaal op de Markt.

Een groot aantal bewoners van de Wolleweversstraat en Luttekepoortstraat heeft zich inmiddels tot de gemeenteraad gewend met het verzoek de eventueel tot stand te komen tram door genoemde straten te laten lopen tot aan het einde van de Luttekepoortstraat en wel om de volgende redenen:

1. Deze straten, en dan voornamelijk de Wolleweversstraat, kunnen tot de drukste van Harderwijk worden gerekend.
2. De bevolking van het stadsdeel direct achter deze straten is zeer gebaat bij het doortrekken van de tramlijn.
3. Het vertier in de stad wordt groter dan wanneer het bestaande ontwerp wordt aangenomen.

KRITIEK OP DE PLANNEN

Op 18 januari 1904 houdt de vereniging Gemeentebelang een vergadering die geheel aan de tramplannen is gewijd. Er bestaat zoveel belangstelling voor dat velen zich met een staanplaats moeten behelpen. De voorzitter, de heer Willemsen, heeft veel kritiek op de plannen. Volgens hem zijn de uitgaven door gemeente en Krieger te laag ingeschat. En de inkomsten te hoog. Ook A.J.C. Vitringa verklaart zich

tegen de plannen. Hij was eerst van plan een brochure tegen het plan te schrijven. Maar hij heeft daarvan afgezien omdat op de plannen van het gemeentebestuur toch geen berekening was te maken.

Vitringa's betoog komt op het volgende neer: met de uitkomsten van de tram-aanleg in andere plaatsen is het treurig gesteld: in Zwolle noemt men de tram 101 (1 conducteur, 0 passagiers en 1 koetsier), terwijl de tram in Dordrecht failliet is gegaan. Wat moet zoiets in Harderwijk? Een stadje dat geen industrie heeft en dat het hoofdzakelijk moet hebben van mensen die hier komen wonen en niets doen. Laat men allereerst maar eens zorgen voor doelmatige beplanting van de Stationslaan -waar men thans omver waait- voor het reinigen van de grachten, beter plaveisel, deugdelijke riolering en goede scholen. Harderwijk moet een goedkoop stadje worden. Laat men zich daarom geen luxe-uitgaven getroosten. Als de heer Krieger een consortium van kapitalisten kan vinden, die de zaak wil aanpakken, wordt het wat anders.

De heer Krieger verklaart geen eigenbelang op het oog te hebben. Hij meent dat een stoomtram er nooit zal komen, terwijl een paardentram dadelijk tot stand kan komen, met geringe kosten. Dat de aanleg goedkoop kan worden mede veroorzaakt doordat in Amsterdam gebruikte rails en wagons gebruikt kunnen worden.

Vitringa noemt Krieger een handelaar in paardentrams⁽¹⁾. Volgens hem zou het beter zijn geweest als men een technisch bureau om advies had gevraagd.

De redactie van 'De Harderwijker' is van mening dat men op deze vergadering persé de schaduwzaak van de tram voorop wenste te stellen en dat tegenover de heer Krieger niet altijd even netjes was opgetreden. In een openbare vergadering de draak steken met de goede bedoelingen van hem en hem verwijten dat hij zijn eigenbelang voorop stelt, maakt een onaangename indruk.

Deze levendige foto van de Smeepoortstraat is rond de eeuwwisseling genomen door de Harderwijkse onderwijzer Hendrik Dalhuisen. De Amersfoortse ondernemer A.J. Krieger had een paardentramroute voorgesteld die vanaf het station door de Smeepoortstraat, Vijhestraat en Bruggestraat naar de Markt liep. In de Smeepoortstraat, zo was in het plan van Krieger voorzien, kon een remise komen met daarbij twee huizen voor koetsier en stalmeester.

Twee dagen na de vergadering schrijft Krieger aan het bestuur van 'Gemeente-belang' dat hij er vanaf ziet om verder met hen in discussie te treden over de plannen inzake de aanleg van een tramlijn.

PAARDEN WIJKEN VOOR STOOM

In de Harderwijker van 2 juli 1904 verschijnt plotseling een bericht waaruit blijkt dat men toch weer de voorkeur schijnt te geven aan een stoomtram, die aansluit op de nog aan te leggen lijn Hattem – Nunspeet. Er wordt zelfs al vermeld dat vermoedelijk naar het station 18 trams per dag zullen lopen, met stopplaatsen in de stad: Smeepoort, Centrum en Lutkepoort en verder: Frankrijk, Hierden en Hulshorst. De lengte der lijn zal 26 kilometer zijn.

De eerder genoemde 'Jan van Harderwijk' maakt op 6 juli 1904 wederom een gebiedt, ditmaal over de stoomtram. In dezelfde krant van 31 december 1904 staat dat, wat de stoomtram Harderwijk – Nun-

speet betreft, men zich met een dode mus heeft verblijd. Want de directeur-generaal van de Nederlandse Centraal Spoorweg heeft zijn voorstel ingetrokken. Dit naar aanleiding van ingewonnen, ongunstige informatie over de levensvatbaarheid van dit verkeersmiddel. Hij wenst eerst af te wachten of de lijn Hattem – Nunspeet rendabel zal zijn. De krant vraagt zich af of de paardentram nu weer ten tonele gaat komen.

Dat is inderdaad het geval, want op 30 januari 1905 schrijft Krieger aan de minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid een brief. Daarin deelt hij mee dat, nu de

Deze foto is genomen door de schrijver van dit artikel, S.S. Schilderman. Het gebouw is de zogeheten Concertzaal. In een van de eerste plannen voor een paardentram was hierin een wachtkamer voorzien voor de reizigers die van de paardentram gebruik wilden maken.

plannen voor de aanleg van een stoomtram tussen Harderwijk en Nunspeet geen doorgang zullen vinden, hij weer zal trachten een paardentram stad – station in Harderwijk aan te leggen.

In april 1905 geeft hij een toelichting op zijn plan hoe of de paardentram zal rijden zonder het overige verkeer last te bezorgen.

In de raadsvergadering van 26 mei 1905 wordt met algemene stemmen besloten om aan Krieger concessie te verlenen voor de aanleg van een paardentram. Maar dit besluit wordt niet zonder voorafgaande discussie genomen. Burgemeester en wethouders stellen voor de tram van gemeentewege te exploiteren. De gemeente-architect moet het beheer gaan voeren. Dit zonder verhoging van zijn salaris! De heren Willemsen en Van Dalen wensen Krieger de concessie te verlenen. De heer Van Uchelen vindt het gevaarlijk om weer met aanvrager in zee te gaan. De man is zo brutaal om de raadsleden met brieven en dienstregelingen te overstromen. Hij zag liever dat de wei aan de wegkant met bomen zou worden beplant, opdat men van de koude zeewind niet meer zo veel last zou hebben.

In een ingezonden stuk in 'De Harderwijker' van 13 juni 1906 pleit Krieger nogmaals voor de aanleg van een paardentram en wijst hij de stoomtram Harderwijk – Nunspeet van de hand. Want het verkeer in Harderwijk wordt hierdoor afgeleid en "in een afzienbaar verschiets zou het niet onmogelijk kunnen worden geacht dat men te Harderwijk het landbouwbedrijf zeer praktisch zou kunnen beoefenen door het wieden van gras in de straten."

Schrijver S.S. (Sipko) Schilderman heeft jarenlang als ambtenaar gewerkt bij de gemeente Harderwijk. Hij was daarnaast amateur-historicus. Hij verzamelde onder meer een grote collectie prentbriefkaarten van Harderwijk. Die collectie schonk hij aan het Veluws Museum. Ook was hij een verwoed verzamelaar van rouwadvertenties. Na zijn pensionering was hij nog jarenlang vrijwillig medewerker van gemeente-archivaris Joh. Van Hell.

OFFICIEREN EN PATIËNTEN

In 'Brieven van de Veluwe' schrijft een zich Gerrit noemende briefschrijver op 3 november 1907 aan 'Amice' (De Harderwijker van 6 november 1907) dat weldra aan De Haspel de sanatoria zullen verrijzen, terwijl het niet onmogelijk is dat over anderhalf jaar bij het Slingerbos een kazerne wordt gebouwd. Als dat doorgaat worden er woningen gebouwd voor het officierenkader. Zij willen immers graag in de buurt van hun bureaus wonen. Het zal dan niet lang meer duren of tussen de sanatoria en de kazerne worden villaatjes gebouwd. Een goede verbinding met de stad is dan onontbeerlijk. In Nunspeet heeft zich ook een dergelijke ontwikkeling voorgedaan. Men moet dan ook niet wachten met de aanleg van de tram, maar daar nu reeds mee beginnen en deze desnoods doortrekken tot het station. Hij besluit: "Als dan Harderwijk Vooruit, een vereniging die negen maanden van het jaar rust van het werk dat ze in de andere drie maanden

den heeft gedaan, eens actief wordt en reclame gaat maken voor stad, bos en tram, dan geloof ik zeker dat er over tien jaar niet meer zal worden gesproken van Harderwijk als van een dode stad aan de Zuiderzee.”

De plannen voor een paardentram schijnen nu voorgoed van de baan te zijn. Want in de raadsvergadering van 2 april 1908 wordt een voorstel van burgemeester en wethouders behandeld om aan de Nederlandse Buurtspoorweg Maatschappij een subsidie groot 40.000 gulden te verlenen voor de aanleg van een tramverbinding van het station van Harderwijk langs de Rijksstraatweg (stad) via Hierden en Hulshorst naar Nunspeet en aldaar een aansluiting op de tramweg Nunspeet naar Hattem. De raad mag kiezen uit een subsidie van 40.000 gulden ineens dan wel een subsidie tot dat bedrag tegen terugontvangst van aandelen in een op te richten NV Stoomtram Harderwijk-Nunspeet. Voor de laatste mogelijkheid wordt gekozen.

Deze foto van het Harderwijkse gemeentebestuur is in het eerste decennium van de 20e eeuw genomen. A.J.C. Vitringa had forse kritiek op de plannen voor de aanleg van een paardentram. Hij staat in het midden, schuin boven de man met de kepi. Foto: collectie Stadsmuseum

Helaas...op 16 mei 1908 meldt 'De Harderwijker' dat de NBSM de door de raad gestelde voorwaarden inzake de totstandkoming van de stoomtram Harderwijk-Nunspeet niet heeft kunnen aanvaarden, "waarmede dit gedeelte van Harderwijks toekomst voorlopig weer van de baan is."

DE PLANNEN BLIJVEN KOMEN

Met het sneuvelen van de plannen voor een stoomtram tussen Harderwijk en Nunspeet kunnen we achteraf stellen dat de plannen die in de jaren daarna nog op tafel komen nooit veel verder dan de tekentafel zijn gekomen. Maar er bleven

plannen komen. Het is een wat vermoeiende opsomming, maar voor de volledigheid is het nodig om ze toch te noemen.

In 'De Harderwijker' van 12 november 1910 lezen we dat door de heren L. Zwiers, directeur der NV 'Nederlandsch Bouw- en Ingenieursbureau' te Amsterdam en H. Polano, c.i. Ingenieursbureau W.E. Cramer en H. Polano te 's Gravenhage, aan de minister van Waterstaat een concessie is gevraagd voor de aanleg en exploitatie van een tramweg van Apeldoorn over Hoog-Soeren, Nieuw-Millingen, het Uddelermeer, Elspeet, Staverden en Ermelo naar Harderwijk.

Op 16 november van datzelfde jaar schrijft genoemde krant dat getracht zal worden de route te nemen over Leuvenum. De gemeente zou hiermee gebaat zijn. In de eerste plaats omdat haar terreinen voorbij Hotel Mecklenburg gemakkelijk te bereiken zouden zijn en in de tweede plaats omdat Sonnevank daardoor meer in geregelde directe verbinding zou staan met de stad en het station.

De NBC meldt hieromtrent dat de concessie-aanvraag niet een stoomtram, doch een spoorweg met beperkte snelheid en elektrische tractie geldt.

'De Harderwijker' van 8 februari 1911 vermeldt dat tegen concessieverlening voor een tramweg Harderwijk – Apeldoorn onoverkomelijke bezwaren zouden bestaan wegens aansnijding der domeingronden en dat men nu meer voelt voor een lokaalspoorwegverbinding Harderwijk – Ermelo- Hoenderloo, met zijtakken Hoenderloo-Arnhem, waarbij waarschijnlijk aansluiting zou plaats hebben op de

stationsemplacementen van Apeldoorn, Harderwijk en Arnhem. Het Deventer Dagblad meent dat van onoverkomelijke bezwaren niets is gebleken. Men heeft zeer gegronde hoop dat de onderhandelingen voor een tramweg Arnhem – Hoenderloo – Apeldoorn – Twello – Deventer en stoomtramverbinding Apeldoorn – Harderwijk een gunstig verloop zullen hebben.

Dezelfde krant schrijft op 12 augustus 1911 dat de tramlijn van Harderwijk naar Arnhem is geprojecteerd van Harderwijk over Tonselveld, Ermelo, Leuvenum, Staverden, Elspeet, Uddel, Uddelermeer, Meerveld, Nieuw-Millingen naar Apeldoorn en vandaar over Ugchelen, Hoenderloo, Deelen, Schaarsbergen naar Arnhem. Deze tramlijn wordt noodzakelijk geacht ter bevordering van het verkeer en het vreemdelingenverkeer, vervoer landbouwproducten, ontginning heidegronden en de verbinding van Harderwijk en Apeldoorn met de hoofdstad der provincie. De spoorbreedte zal dezelfde zijn als van de tram in Arnhem.

De lijn Apeldoorn – Arnhem zal elektrisch worden met 12 treinen in de winter en 20 in de zomer uit beide richtingen. Voor de lijn Apeldoorn – Harderwijk is stoomkracht gekozen met uit iedere richting vijf treinen gedurende de winter en 8 gedurende de zomer. De kosten voor de lijn Harderwijk – Apeldoorn zullen 780.000 gulden bedragen en die voor de lijn Apeldoorn – Arnhem 975.003 gulden. Dat is met inbegrip van het materiaal.

In een artikel 'Brieven van ver en nabij' in De Harderwijker van 23 augustus 1911 wordt, naar aanleiding van de tramlijn

Harderwijk – Arnhem gesteld dat de route via Elspeet (om deze plaats uit zijn isolement te halen) niet erg gelukkig is. De rit naar Apeldoorn wordt daardoor te lang en men verwacht dat niemand in deze dagen van ‘snel verkeer’ ertoe zal overgaan de reis Harderwijk – Apeldoorn per tram te ondernemen. Vooral de belangen van Harderwijk worden door deze route niet gebaat. Wat handel en verkeer betreft is Elspeet meer op Apeldoorn dan op Harderwijk georiënteerd. Er moet echter, om in Apeldoorn te komen, een grote omweg worden gemaakt via Uddelermeer en Millingen, zodat men van Elspeet uit vlugger per fiets dan per tram naar Apeldoorn kan gaan.

De paardentram moest stoppen in het hart van de stad, op de Markt. Hier het stadhuis rond 1900.

In dezelfde krant van 26 augustus 1911 in de rubriek ‘Brieven van ver en nabij’ stelt men voor de lijn te leggen van Harderwijk door de Koesteeg (dat is nu de Fokko Kortlanglaan – red) – ‘s Heerenloo – dorp Ermelo – straatweg naar Putten – Garderen – Milligen – Apeldoorn.

Deze route is niet korter dan door de ontwerpers wordt voorgesteld, maar het bezwaar van de ‘lange route’ geldt dan ook alleen voor Harderwijk, daar voor Ermelo en Putten de kortste weg naar Apeldoorn wordt gekozen. Voegt men bij dit plan een betrekkelijk klein stukje tramlijn Koesteeg – Ermelo voor markttreinen van Harderwijk, dan worden Harderwijk en Putten langs de kortst mogelijke weg met elkaar verbonden. Men kan ook een voortrein de route langs ‘s Heerenloo laten rijden om dan aan te sluiten aan de tram te Ermelo – straatweg. Zo zal Ermelo zich meer aan het plan gelegen laten liggen. Worden

de lijnen verder tegenover elkaar gesteld dan kiezen de ontwerpers eerst de Grote Grintweg (dat is nu de Mecklenburglaan en de Leuvenumseweg – red) langs de Zwarte Boer door Leuvenum en Staverden om vervolgens langs een onbebouwde weg op Elspeet aan te stevenen om dan weer de troosteloze heide te verkiezen tot aan een uitspanning.

Dit plan daarentegen verbindt via Ermelo langs een gebaande weg twee welvarende plaatsen (Harderwijk en Putten) met elkaar. In het artikel wordt tenslotte de conclusie getrokken dat Harderwijk en Ermelo er goed aan zullen doen de concessie te weigeren voor een tramlijn, welke door de gekozen route onmogelijk de belangen van die plaatsen kan bevorderen.

Vier dagen later lezen wij in deze krant dat de gemeenteraad van Apeldoorn een renteloos voorschot is gevraagd voor de tramwegverbinding Harderwijk – Arnhem en wel 100.000 gulden voor het baanvak Harderwijk – Apeldoorn en 85.000 gulden voor het baanvak Apeldoorn – Arnhem. De raad heeft deze aanvraag in handen van burgemeester en wethouders gesteld en een commissie van onderzoek benoemd, bestaande uit de heren Wegerif, Van Wijhe en Radstaak.

MET DE TRAM NAAR ARNHEM

Op 23 juli 1913 meldt ‘De Harderwijker’ dat tussen Arnhem en Apeldoorn een tramdienst wordt aangelegd. De krant is van oordeel dat de tijd is gekomen om te denken over een verbinding tussen Harderwijk en Apeldoorn. In dat geval is Harderwijk rechtstreeks verbonden met Arnhem. Een halte bij het sanatorium Sonnevank zou de bewoners en bezoekers

van deze inrichting enorm helpen. Ook de bewoners van Leuvenum, Staverden en Elspeet zouden met deze tramlijn zeer zijn gebaat, evenals de vele militairen die op zaterdag met verlof gaan. De krant vraagt zich af of ‘Harderwijk Vooruit’ zich voor deze nuttige zaak niet enige inspanning kan getroosten.

Een jaar later lezen we dat de burgemeester van Epe het initiatief heeft genomen tot de aanleg van een lokalspoor van Harderwijk via Hulshorst, Vierhouten, Epe en Terwolde naar Deventer. Het gemeentebestuur van Harderwijk deelt de burgemeester echter mede dat het die spoorwegverbinding van te weinig belang acht om daaraan zijn medewerking te verlenen.

Zijn de plannen voor een tramverbinding Harderwijk – Epe – Deventer nu definitief van de baan, aan de plannen voor een verbinding Harderwijk – Apeldoorn schijnt nog steeds te worden gewerkt, zo lezen wij in De Harderwijker van 1 september 1915. Knelpunt is de wijze waarop de gemeente Ermelo in het traject wordt opgenomen. Het voornemen bestaat om de lijn te laten doorlopen tot aan de haven. De plannen tot het uitdiepen en verlengen daarvan schijnen daarmee verband te houden. Wanneer deze plannen tot stand zouden komen zou dit van grote betekenis voor het goederenvervoer van en naar Amsterdam zijn; wellicht dat dan ook een geregelde stoombootdienst tussen Amsterdam en Harderwijk kan worden onderhouden. “Voor menigeen zou dit een schoon zeereisje betekenen.” Toch heeft de krant wel enige twijfels want ze besluit met: “Het is echter alles nog toekomstmuziek.”

Nog een sfeerplaatje van de Donkerstraat rond 1900. Ook deze foto is genomen door onderwijzer en amateur-fotograaf Hendrik Dalhuisen. Bijzonder is dat hij de foto vanuit een hoger gelegen raam heeft genomen en niet vanaf de straat.

En tenslotte op 15 maart 1921 verschijnt een bericht dat, in verband met de voorgenomen drooglegging van de Zuiderzee en de veranderde toestanden welke daaruit zullen voortvloeien, weer plannen worden gesmeed voor de aanleg van een tramlijn voor de Veluwe. Er zal een plan in kaart worden gebracht en alle, daarvoor in aanmerking komende gemeentebesturen zullen voor een vergadering worden uitgenodigd. Helaas vermeldt het bericht niet waaruit de plannen bestaan en welke gemeentebesturen voor een uitnodiging in aanmerking komen.

Dit is tevens ook het laatste bericht dat in de pers is verschenen over de tramplannen voor Harderwijk.

*S.S. Schilderman
november/december 1984.
Bewerking: Jan Ruijne*

NASCHRIFT:

Bijgaand artikel van S.S. Schilderman werd aangetroffen in het Historisch Kenniscentrum Harderwijk (kortweg: het HKH). Voor zover de redactie bekend is de historie van de tram-die-nooit-kwam niet eerder gepubliceerd. Omdat de studie zeker de moeite waard is heeft de redactie besloten het artikel op te nemen in het Historisch Jaarboek. In het HKH liggen meer juweeltjes. De redactie hoopt daar de komende jaren meer van te publiceren.

BRONNEN:

Gemeente-archief Harderwijk

NOTEN:

- ¹ Ingenieur A.J. Krieger wordt door Vitranga 'een handelaar in paardentrams' genoemd. Dat strookt redelijk met de waarheid. Krieger is in heel Nederland betrokken bij plannen die moeten leiden tot de aanleg van paardentrams. In Harderwijk krijgt hij veel kritiek te verduren. Maar toch voelde hij zich er kennelijk thuis. Het Amersfoorts Dagblad/De Eemlander van 27 juli 1931 meldt dat Krieger in Harderwijk is overleden en daar ook wordt begraven.

De Tram

Er komt, zoo sprak mijn vriend Kijkuit,
Een tramlijn hier, wij gaan vooruit,
Eerstdaags door onze straten
En heb ik 't goed, een ingenieur
Uit Amersfoort spant zich erveur,
Zoo hoort men het bepraten.

Och, man: zei ik, maak je niet blij
Het is toch zeker fopperij
Ons stadje gaat men sloopen.
Met 't k'loniale werfdepot
Gaaf 't achteruit. Is het niet zoo?
Het zaakje moet verlopen.

Nu, zei hij, 't is een paardetram,
Net zoo als die te Amsterdam,
Hij zal concessie vragen.
Ze gaat door Brugge- en Vijhestraat
Naar het station tot 's avonds laat
En zal, me dunkt, wel slagen

Wie zou zoo'n dwaasheid nu begaan,
Dat ding, zei ik, gaat naar de maan
Met Harderwijks belangen.
De omnibussen zijn meest leeg,
De man die 't in zijn hersens kreeg,
Die zal er nog mee hangen

Wel, zei hij weer, je zult het zien,
Wacht eens nog maar een week of tien,
Dan gaat de lijn men leggen.
Op 't marktplein komt de tram te staan,
Daar rijdt ze 's morgens vroeg vandaan,
Wat kun je daarop zeggen?

Kroniek van Harderwijk 2019

Och, beste vriend, je hebt het mis,
't is Kat- of Beverwijk gewis,
Een tram zou hier nog komen....
We zijn nu pas een stoomboot rijk,
Die aanlegt vlak vóór Harderwijk,
Gij zijt in 't land der droomen.

Toen zei, Kijkuit: ik weet nog meer,
Voor zeven centen ruim, mijnheer,
Kunt ge een ritje maken.
Voor zestig cent neemt ze gedwee
U tienmaal met uw koffer mee
En maakt nog goede zaken.

Als 't waar is en het ding neemt op,
Dan zeg ik tot mijn beenen: stop
En laat me lekker rijden;
Want lopen kunnen we niet meer,
Zoals de mensen van weleer;
En wie zal hen benijden?

Heeft ooit ons edel voorgeslacht.
Het wel zover als wij gebracht
Om zich te laten karren?
Langs straten, grachten, plein, plantsoen,
Zegt hij. Voor hen in goeden doen,
Was 't slechts des winters arren.

Mijn vriend daar komt de tram al aan,
Ge moogt, wel naar de Breurend gaan,
Ze is volgepropt met mensen,
Ik meen dat daar de bel reeds luidt,
Zoo gaat dan HARDERWIJK VOORUIT;
Het droombeeld veler wenschen.

*Jan van Harderwijk
'De Harderwijker' van 14 oktober 1903*

HALLO STAD IK GA JE SCHRIJVEN

*Hallo stad ik ga je schrijven
groetjes uit, of sterkte met
gefeliciteerd en voor je leeftijd
zie je er geweldig uit –
je bent zo jong als je je voelt*

*hallo stad ik ga je schrijven
bijvoorbeeld over water, wind, verlangen
jonge ouders met vliegers en honden
hardlopers over het Zeepad
langs jongens stoned op bankjes*

*en over dat je me tot op het bot kan ontroeren
de wind in je rietkragen
zwanen die strandjes belegeren
of hoe je bijvoorbeeld in de lente liefdevol
iedereen de waterige zon in jaagt*

*hallo stad ik ga je schrijven
over morgen en de dag erna
over het geluk dat wij hier wonen
ook al zijn we maar passanten
in het verhaal van Harderwijk*

*hallo stad ik ga je schrijven
vanaf vandaag kijk ik naar je
met nieuwe ogen*

Henk Ruiter

Geschreven voor de installatie als Stadsdichter van Harderwijk, 3 februari 2019

Net als voorgaande jaren bieden de foto's in dit boekwerk weer ondersteuning aan gedenkwaardige gebeurtenissen. De kroniek van Harderwijk 2019 is een uitgave van Historische Vereniging Herderewich en bevat een selectie van het nieuws uit Harderwijk en Hierden uit het jaar 2019. Teksten zijn o.a. ontleend aan Harderwijker Courant, Harderwijkse Zaken en dagblad De Stentor. Foto's zijn beschikbaar gesteld door Anneke Immink, Lex Schuijl, Matty Moggré en overige individuele personen. Wij zijn aan hen grote dank verschuldigd.

De Kroniek van Harderwijk beschrijft de gebeurtenissen vanaf 1231, toen de vesting stadsrechten kreeg van Graaf Otto II van Gelre. De geschiedschrijvers gaan de eerste eeuwen met grote stappen door de tijd. De Kronieken van 1231 tot 1931 zijn verschenen in een boek dat is uitgegeven ter gelegenheid van 700 jaar stad Harderwijk. Van 1931 tot 1981 is een tweede deel verschenen, ter gelegenheid van 750 jaar Harderwijk. Vanaf 1981 wordt de Kroniek jaarlijks gemaakt door enkele vrijwilligers van Herderewich die hiervoor de bovengenoemde nieuwsbronnen uitpluizen.

Wij wensen u veel leesplezier!

Jan Ruijne en Wietse Hummel

Januari 2019

1 JANUARI

- Het aantal inwoners telt 47.581. Het aantal inwoners dat in Harderwijk kwam wonen is hoger dan het aantal dat vertrok, het aantal geboorten is hoger dan het sterftcijfer.

2 JANUARI

- Paralympische zwemster Lisa Krüger uit Harderwijk heeft tijdens de Open Nederlandse Kampioenschappen Korte Baan Zwemmen twee nieuwe wereldrecords in haar zwemklasse gezwommen. Dat gebeurde in Tilburg.
- Tijdens de nieuwjaarsbijeenkomst reikt burgemeester Harm – Jan van Schaik de Piet Dijkstraprijs uit aan Agnes Bartelse.

De prijs wordt jaarlijks uitgereikt aan een inwoner die zich vrijwillig inzet voor inwoners van de gemeente. Bartelse zet zich al jaren in voor maatschappelijke organisaties. Zo bezoekt ze de ouderen in woonzorgcentrum Weideheem voor de Zonnebloem. Binnen hospice Jasmijn helpt zij bij de zorg voor mensen die in hun laatste levensfase zitten.

5 JANUARI

- De stichtingen Aaltjesdagen, Aaltjespop en muziekcentrum Estrado zijn een samenwerkingsverband aangegaan met een jaarlijks festival 'First Date' waarin bands optreden voor een groot publiek zonder heffing van entreegeld.

Uitreiking Piet Dijkstraprijs op 2 januari

Donkere Dagen Festival op 19 januari

15 JANUARI

- Tijdens een tweede college van de Gelderse Academie over de ontwikkeling van religie op de Veluwe spreekt Dr. John Exalto in de Catharinakapel over het ontstaan van de 'biblebelt'.

16 JANUARI

- In een verklaring nemen de Protestantse Gemeenten van Harderwijk afstand van de zogenaamde Nashvilleverklaring. In de Nashvilleverklaring hekelen de opstellers de in hun ogen losse moraal rond thema's als homoseksualiteit, genderneutraliteit en transgenderisme.

- De Too Much Blues Band, die Harderwijk als uitvalsbasis heeft stopt na 20 jaar. De band heeft veel aanhangers uit de regio.

19 JANUARI

- In diverse huiskamers in de Harderwijker binnenstad genieten bezoekers van kleine optredens op het gebied van muziek, theater en cabaret tijdens het jaarlijkse Donkere Dagen Festival.

Februari 2019

3 FEBRUARI

- Henk Ruiter wordt benoemd tot de zesde stadsdichter van Harderwijk. Hij volgt daarmee Wietse Hummel op die dat de afgelopen drie jaar was.

15 FEBRUARI

- Notaris Eef Wemes gaat met pensioen. De Harderwijker heeft als notaris een grote bijdrage geleverd aan het culturele leven in Harderwijk.

13 FEBRUARI

- In opdracht van de Stichting Joods Erfgoed Harderwijk gaan Anton en Ton Pors van AMC Pors aan de slag met het in beeld brengen van de Joodse synagoge zoals die was voor de Tweede Wereldoorlog. Het is een initiatief van de Harderwijker Anton Daniëls.

20 FEBRUARI

- De Harderwijker basisscholen Dominicus Savio en De Rank zijn volgens de redactie van RTL Nieuws uitgeroepen tot de beste basisscholen van Harderwijk. De beide scholen scoren een 8,1 waar het landelijk gemiddelde op 7,0 ligt.

Benoeming van Henk Ruiter als nieuwe stadsdichter op 3 februari

Maart 2019

20 MAART

- Harderwijker Dennis van Oeveren is de nieuwe voorzitter van de Vischafslag en de Bottervereniging.
- De HEMA in Harderwijk aan de Donkerstraat ondergaat een grote verandering. De winkel, tot dan toe bestaande uit twee etages, komt op de begane grond. In de rest van dit grote pand in de binnenstad worden appartementen gebouwd.

27 MAART

- Het rijwielhuis in de binnenstad viert in het bijzijn van wethouder Jeroen de Jong de komst van de 200.000-ste bezoeker. Die bezoeker is Gisel Hop. Het rijwielhuis biedt een belangrijke bijdrage aan de beheersbaarheid van het fiets-parkeren in de binnenstad.
- Post NL plaatst op vijf locaties pakket-automaten. Daarmee kunnen pakketten dag en nacht worden verzonden en opgehaald.

29 MAART

- Trouwambtenaar Anke van Luxemburg heeft na 1.205 afgesloten huwelijken afscheid genomen bij de gemeente. Dat gebeurde in het Oude Stadhuis.

30 MAART

- Burgemeester Harm – Jan van Schaik opent een nieuw onderkomen van Pikado, winkel en atelier van Careander in Harderwijk, aan de Donkerstraat in de binnenstad.
- Op 91-jarige leeftijd overlijdt de Harderwijker fotograaf Henk ter Hoeve. Na zijn actieve baan als freelance – en persfotograaf deed hij veel vrijwilligerswerk en was hij één van de oprichters van de Harderwijker fotovereniging Iris. Voor zijn vrijwilligerswerk werd hij in 1997 benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau.

April 2019

6 APRIL

- Burgemeester Van Schaik reikt een koninklijke onderscheiding uit aan Harderwijker Wouter Molenaar. Molenaar is benoemd tot Lid in de Orde van Oranje Nassau omdat hij zich ruim 38 jaar heeft ingezet voor kamermuziek in de regio.
- Het Hierder zangkoor krijgt van de burgemeester de Koninklijke Erepenning. Dat gebeurde tijdens een jubileumconcert. Het koor bestaat 100 jaar. De penning is een symbool waarmee Koning Willem Alexander respect en waardering toont.

15 APRIL

- Bibliotheek Noordwest-Veluwe heeft een nieuwe directeur. Na het vertrek van Jan Hoogendoorn is Ben van Heesbeen de nieuwe directeur.

Erepenning Hierder Zangkoor op 6 april

26 APRIL

- Tijdens de jaarlijkse lintjesregen worden de volgende inwoners uit de gemeente Harderwijk koninklijk gehuldigd: Anton de Craen, Pean de Craen – Epe, Fons Scholte, Thico van Noort, Jan Dur, Kees Bekkering, Henk Leeuwis, Chris Herzog en Judith Overeem.

Koninklijke onderscheidingen tijdens de lintjesregen op 26 april

Mei 2019

9 MEI

- Stadsmuseum Harderwijk en het Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe werken samen en stellen het Harderwijker cultureel erfgoed veilig. De overdracht gebeurt in aanwezigheid van historische vereniging Herderewich.
- Maatschappelijke organisatie ZorgDat is samen met hulpverleners gestart met een pilot om kwetsbare inwoners te helpen. Tijdens de jaarlijkse netwerkbijeenkomst krijgt directeur Carla Venema het kwaliteitslabel Sociaal Werk Nederland uitgereikt.

14 MEI

- Volleybalvereniging VVH opent op Sportpark Groot Sypel de nieuwe Beach Arena, een volwaardige accommodatie voor beachvolleybal met vier velden geschikt voor internationale wedstrijden.

23 MEI

- Plaatsvervangend rector Lucia Winters van Christelijk College Nassau Veluwe opent met twee leerlingen de uitbreiding van de school met daarin een open leercentrum.

Bert van Bijsteren wordt geïnstalleerd als vervanger van Christianne van der Wal op 7 juni

Juni 2019

1 JUNI

- Door negen horecazaken is het Harderwijker Blues Festival nieuw leven ingeblazen. Het evenement was in het verleden bijzonder populair en de Harderwijker binnenstad heeft het een tijd zonder bluesklanken moeten stellen.

7 JUNI

- Ook dit jaar vinden de jaarlijkse Aaltjesdagen plaats. In de hele stad zijn activiteiten en er is veel te zien in en rondom de binnenstad.
- Wethouder Christianne van der Wal neemt afscheid als bestuurder van Harderwijk. Zij is Gedeputeerde in Gelderland in het nieuwgevormde college van Gedeputeerde Staten. Ze is de afgelopen

elf jaar actief geweest voor de VVD in het gemeentelijk bestuur, waarvan de afgelopen vijf jaar als wethouder. De VVD'er Bert van Bijsteren wordt geïnstalleerd als haar vervanger.

8 JUNI

- Fotograaf Menno Kuiper krijgt tijdens HarderwijkLIVE uit handen van de burgemeester en voorzitter van de Stichting Aaltjesdagen Christel van der Stouw de Aaltjespenning uitgereikt.
- Tijdens de Aaltjesdagen is een nieuw kunstwerk 'De Palingeter' van kunstenaar Rob Cerneus onthuld voor de ingang van het Vispaleis van Dries van den Berg.

13 JUNI

- De Jonge Ondernemers Harderwijk organiseren de 13e haringparty. De haringparty levert € 18.000 euro op. Dit bedrag wordt verdeeld over zes goede doelen.

15 JUNI

- Ruim 60 deelnemers verzamelen zich voor de eerste Footgolf Open op Golf4All. Met het initiatief ondersteunen ze 'Stichting Langs de Zijlijn'. Die stichting komt op voor gezinnen met kinderen bij wie kanker is geconstateerd.

De overhandiging van het fraai vormgegeven boek over het Oude Stadhuis. Links de wethouder, rechts de heer Bitter en in het midden auteur Jos Kunne.

- Onder grote belangstelling heeft het gemeentebestuur het gebruik van het Oude Stadhuis teruggegeven aan de gebruikers van het gebouw. Dat zijn Cultuurkust, Popschool en Heerlijk Harderwijk. Het Oude Stadhuis is in het afgelopen jaar ingrijpend verbouwd. Op deze dag is ook het boek 'Het gouden hart van de stad – Het Oude Stadhuis van Harderwijk' gepresenteerd. Het is geschreven door Jos Kunne, met fotobijdragen van Ton Pors. Speciale gast is de oudste nog levende gemeenteambtenaar Jan Bitter. Hij heeft nog gewerkt in het gebouw waar toen de gemeentelijke secretarie was ondergebracht.

22 JUNI

- Voor de veertiende keer wordt de Regionale Veteranendag gehouden. Ditmaal is Putten de gastheer.

Juli 2019

7 JULI

- De eerste Harderwijkse editie van 'Struinen in de Tuinen' wordt een succes. In totaal 49 tuinen, verspreid door heel de stad, veranderen zondagmiddag 7 juli in intieme podia waar muzikanten en theatermakers gratis drie keer een kort optreden geven. Enkele duizenden bezoekers, voornamelijk uit Harderwijk zelf, reizen, vaak met programmaboekje in de hand, van tuin tot tuin om te kijken en vooral te luisteren.

19 JULI

- Winnaar van het Stadsidee 2019 is de Pumptrack. Een pumptrack is een circuit vol speciale bochten en technische elementen waarop iemand met bijvoorbeeld een BMX-fiets kan rijden. Het Stadsidee is een jaarlijks terugkerend initiatief dat hoort bij het project 'Samen kleuren wij de stad'. Aan deze uitverkiezing is een cheque van 45.000 euro verbonden. De Pumptrack komt te liggen in het Crescentpark in Drielanden.

Van links naar rechts: Matty Moggré, Ed van der Heijden en Niels Falch

25 JULI

- Niels Falch overhandigt het persoonlijk archief van zijn vader, Fred Falch, aan Herderewich. Fred was directeur grondzaken bij de gemeente. Met pijn in het hart heeft hij de sloop van de buurt rond de Vuldersbrink meegemaakt. Door zijn toedoen zijn enkele oude vissershuisjes overgebracht naar het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen. Falch was jarenlang secretaris van Herderewich. In het Historisch Kenniscentrum Harderwijk (het HKH) nemen Herderewich voorzitter Matty Moggré en Vittepraetje hoofdredacteur en voorzitter van het HKH Ed van der Heijden het archief van Falch in ontvangst.

29 JULI

- Aan de Boerhaavelaan wordt de nieuwe woonzorglocatie Boerhaavehof officieel geopend. De locatie valt onder de verantwoordelijkheid van de Zorggroep Noordwest-Veluwe. Het appartementencomplex biedt ruimte aan 48 cliënten van de Zorggroep.

Augustus 2019

12 AUGUSTUS

- Harderwijk geeft toestemming voor de bouw van drie mega-windmolens op industrieterrein Lorentz. Twee windturbines komen aan de noordkant van het havengebied, direct aan het Veluwemeer. De derde komt op het terrein van kalkzandsteenproducent Calduran. De bouw van de molens staat gepland voor 2020/2021.

De bedenkers van de Pumptrack: Coen Graafstal, Michel Groen, Levi Groen en Kasper Priem. Zij houden de cheque van 45.000 euro omhoog. Naast hen wethouder Jeroen de Jong.

September 2019

12 SEPTEMBER

- Met de onthulling van een groot bouw-bord geven wethouder Bert van Bijs-teren en algemeen directeur Peter van der Linde van Boskalis het startsein voor de aanleg van de derde en laatste fase van het Waterfront. Voor die derde fase staan honderden woningen gepland. De eerste twee fases van het Waterfront zijn een doorslaand succes gebleken. In 2021 wordt gestart met de bouw van de eerste woningen.

14 SEPTEMBER

- Thema van Open Monumentendag is dit jaar 'Plekken van plezier'. In Harderwijk is de Vischmarkt zo'n plek van plezier. Hier klinkt muziek, er wordt vis verkocht en Levende Historie zorgt voor een levendig beeld van hoe het er vroeger aan toe ging. Bezoekers kunnen verder de Vischpoort en de armenhuisjes op de Schapenhoek bekijken. Ook elders in de stad en in Hierden staan monumenten te wachten op bezoekers.

16 SEPTEMBER

- Het provinciebestuur van Gelderland heeft besloten geld vrij te maken voor de restauratie van de Grote Kerk. Het gaat om een bedrag van vier ton, bedoeld om de kapconstructie en de gewelven te restaureren. Die restauratieklus loopt al langer, maar met het nu toegezegde geld kan het werk worden voortgezet. Met name de 16e eeuwse schilderijen van Ewold van Delft en zijn dochter Agatha van Deventer zijn uniek en het behouden waard.

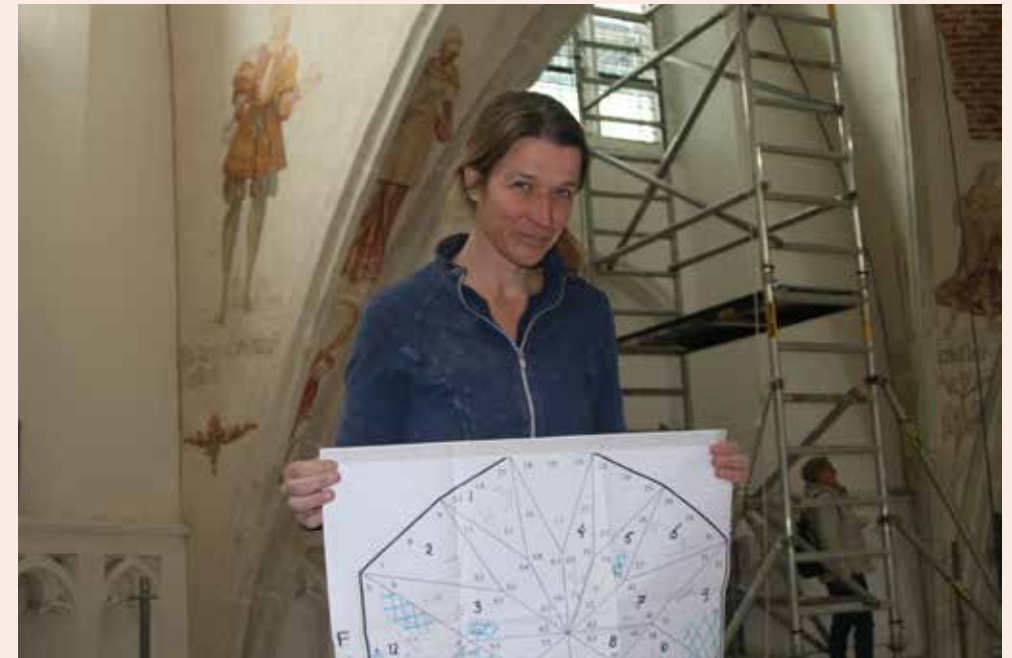
18 SEPTEMBER

- In het gerenoveerde Oude Stadhuis op de Markt wordt een lezing gehouden over die renovatie. De lezing is georganiseerd door Herderewich en wordt verzorgd door Liek Mulder. Liek houdt zijn verhaal in een fantastisch opgeknapt raadszaal. Een deel van het beroemde goudleerbehang is hersteld. Halverwege de lezing mogen de toehoorders even door het gerenoveerde stadhuis dwalen.

De Vischmarkt bekeken vanuit de Vischpoort

Restaurator Aafje Bouwhuis geeft, met een plattegrond van het plafond in de hand, vanaf een twintig meter hoge steiger, tekst en uitleg over de restauratieklus.

19 SEPTEMBER

- Hij is in 2001 al verkozen tot Harderwijker van het Jaar, maar Dim van Rhee mag zich nu ook ereburger van de stad noemen. De gemeenteraad besluit hem de erepenning toe te kennen. Dim van Rhee heeft veel voor de stad betekend. Hij is heel lang politiek actief geweest, maar hij is ook voorzitter van talloze comités en besturen. Ook is het Dim die altijd de vragen voor de populaire Harderwijker Kennisquiz verzint.

21 SEPTEMBER

- De derde editie van SamenLoop voor Hoop Harderwijk is een groot succes. Bijna 500 mannen en vrouwen doen mee aan de 24-uurs wandelstafette. Het evenement is geheel door vrijwilligers georganiseerd. De opbrengst van ruim 86.000 euro gaat naar KWF Kankerbestrijding. Naast de wandelstafette zijn er tal van activiteiten op de Stille Wei.
- Ook dit jaar blijkt het festival Kleurrijk Harderwijk aan te slaan. Het is een dag vol muziek, kunst, cultuur en lekker eten. Het festival aan de Parkweg is ontstaan vanuit de MultiCultidag, een cultureel evenement met de bedoeling verbinding te leggen tussen verschillende culturen.

25 SEPTEMBER

- Heleen Triesscheijn-Bruijnings (81) ontvangt uit handen van burgemeester Harm-Jan van Schaik de erepenning van Harderwijk. Die penning heeft ze verdiend vanwege haar grote verdiensten voor Groei & Bloei en voor haar werk als mantelzorger. Heleen verzorgde haar man toen hij nog thuis woonde, maar ze helpt ook anderen. Verder heeft ze mensen uit het buitenland geholpen met het aanleren van de Nederlandse taal.

27 SEPTEMBER

- 'De kracht van Liefde' is de titel van het vrijdag 27 september verschenen boek over het leven van de Hierdense volkszanger Koos Alberts. Het boek is geschreven door Alberts' dochter Christa Krommenhoek en beschrijft de vele ups en downs in het veelbewogen leven van de in 2018 overleden zanger.

28 SEPTEMBER

- Ruim 800 leerlingen van Christelijk College Nassau-Veluwe vieren het honderdjarig bestaan van 'hun' school. Onder de bezoekers ook bekende Nederlanders als minister Cora van Nieuwenhuizen en oud-schaatscoach Leen Pfrommer. Het jubileum wordt uitgesmeerd over twee zaterdagen: 28 september en 5 oktober. Als herinnering kunnen de reünisten een mooi verzorgd jubileumboek meenemen.

10 OKTOBER

- Burgemeester Van Schaik feliciteert zijn 'collega' Isabella Hoeve. Dat doet hij als hij de kinderburgemeester haar ambtsketting omhangt. In die ketting zijn zeven tekeningen van leeftijdsgenoten verwerkt. Het gaat om tekeningen met als thema 'Dit is voor mij Harderwijk'. Op de ambtsketen zijn onder andere het Oude Stadhuis, Kasteel De Essenburgh, dolfinen, de molen, het vliegtuigkunstwerk en de Harderwijkse vlag terug te vinden. Isabella wordt samen met kinderwethouder Nino Petersen betrokken bij gemeentelijke zaken die kinderen aangaan. Ook wordt er vanuit gegaan dat het duo zelf met ideeën komt.

Oktober 2019

9 OKTOBER

- De tweede editie van de Harderwijker Geschiedenisquiz wordt dit keer op twee locaties gehouden, restaurant Veluvia en buurman De Vischafslag. Dat wordt gedaan omdat de eerste editie in 2018 wel voor erg veel drukte zorgde bij Veluvia. Aan deze tweede editie doen elf teams mee, die halverwege de avond van locatie wisselen. Winnaar wordt een combinatieteam: Herderewich-secretaris John Wetzels, journalist Harrie Schipper en verpleegkundige Leonie Ruijne. De quiz wordt elk jaar georganiseerd door Veluvia en Herderewich.

Kinderwethouder Nino Petersen en kinderburgemeester Isabella Hoeve krijgen een feestelijk onthaal.

Marijn Fidder, met op de achtergrond de vernieuwde Boulevard.

11 OKTOBER

- Harderwijk krijgt een crematorium. De nieuwe voorziening komt aan de Ceintuurbaan te staan. Het wordt een klein crematorium, met ruimte voor maximaal dertig nabestaanden of verwanten. Er komt geen aula, koffiekamer of opbaar ruimte. Hoewel het crematorium een functie krijgt voor een vrij grote regio, heeft de gemeente Harderwijk doelbewust gekozen voor een kleinschalige opzet, zegt verantwoordelijk wethouder Jeroen de Jong: "We hebben marktonderzoek gedaan. Uit de marktverkenning is gebleken dat deze schaal-grootte goed is voor onze regio, de markt heeft geen behoefte aan een nieuw, groot crematorium."

22 OKTOBER

- Marijn Fidder (22) uit Harderwijk heeft De Hollandse Fotoprijs 2019 gewonnen met haar fotoserie 'Stoute Cellen', over kinderen met kanker. De Hollandse Fotoprijs is een initiatief van Hollandse Hoogte en is bedoeld voor jong fotogra-fietalent. In de fotoserie Stoute Cellen heeft Marijn meerdere kinderen tussen 0 tot 13 jaar vastgelegd die kinderkan-ker hebben. De foto's zijn gemaakt in verschillende stadia van hun ziekte. In 2018 won Marijn de prijs voor meest inspirerende jongere van Nederland. De prijs is in het leven geroepen door de Evangelische Omroep.

November 2019

7 NOVEMBER

- De leerkrachten van drie katholieke basisscholen voeren actie. Onder het motto 'Slob, kom over de brug!' staan de leerkrachten op de fietsbrug over snelweg A28. De leerkrachten pleiten voor betere arbeidsvoorwaarden en een hoger loon. De drie scholen zijn: Wol-derweide in Drielanden, Alphons Ariëns in Stadsweiden en de Dominicus Savio in Stadsdennen. Met hun spandoeken en enthousiast zwaaien lokken ze reacties uit van de honderden automobilisten en vrachtwagenchauffeurs die onder hen doorrijden en toeteren en met lichten knipperen.

13 NOVEMBER

- 'Hierden in de Tweede Wereldoorlog' is het thema van de Hierdense avond, die elk jaar door Herderewich wordt georganiseerd. De opkomst is, zoals altijd, groot. Voor de pauze gaat het over het wel en wee van Hierden tijdens de oorlogsjaren. Na de pauze is het thema vrolijker: hoe trouwden de Hierdenaren in de periode 1930 – 1950?

De teksten op de spandoeken zijn helder. Arie: kom over de brug met dat geld!

19 NOVEMBER

- De stichting Visserij Historie Harderwijk valt binnen een paar dagen tijd twee keer in de prijzen. Donderdag de 14e heeft de stichting een gemeentelijke subsidie van 50.000 euro toegewezen gekregen. Twee dagen later wint de stichting de publieksprijs van de Gouden Gelderse Roos. Dit is een tweejaarlijkse prijs van Erfgoed Gelderland voor 'inspirerende erfgoedprojecten met betrekking tot de geschiedenis van de provincie.' De Vischafslag (samen met de Botterstichting en de Visserijdagen een van de drie stichtingen die onder Visserij Historie Harderwijk vallen) kreeg bijna achthonderd stemmen en versloeg daarmee Agora Theater uit Druten en Natuurpark Kronenkamp uit Neede.

Het Harderwijkse team viert de uitverkiezing

23 NOVEMBER

- Het Dolfinarium in Harderwijk moet zijn dolfinenvoorstelling aanpassen in opdracht van minister Carola Schouten. De show moet 'meer lering bieden aan het publiek'. Ook moet meer rekening worden gehouden met het natuurlijke gedrag van dolfinen. De show moet worden aangepast met 'educatie als uitgangspunt', eist het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV).

28 NOVEMBER

- Gertien Koster (53) neemt afscheid van de gemeenteraad. Ze voelt zich nog steeds erg betrokken bij de stad. "Ik zou graag zien dat er een lokaal fonds komt voor jongeren met schulden." Koster was lang politiek actief. In 2014 was ze lijsttrekker voor de Stadspartij Harderwijk Anders. Het tegenwoordige Harderwijk Anders is bij de verkiezingen in maart vorig jaar de grootste geworden.

Afscheid Gertien Koster

2 DECEMBER

- Met de komst van de bekende schrijver Jan Brokken naar Harderwijk is de aftrap gegeven voor een nieuwe start van de Literair Culturele Stichting Apollo in Harderwijk. Dat er in Harderwijk belangstelling is voor literatuur bewijst deze eerste nieuwe activiteit van Apollo. In een uitverkochte Catharinakapel vertelt schrijver Jan Brokken (70) over zijn reizen naar Curaçao en Polen.

13 DECEMBER

- Het Kerstevent Wandeltheater Harderwijk gaat van start. Het is een tweedaags spektakel, een theaterstuk over het kerstverhaal. Op zaterdag lopen honderden mensen door de historische binnenstad om een glimp op te vangen van het Wandeltheater. Door heel de binnenstad staan podia opgesteld, met uiteenlopende bijbelvoorstellingen. Drie kruisen naast de Grote Kerk, een engel met een toorts naast het stadhuis. De wandelaars gaan in groepen langs de verschillende podia.

13 DECEMBER

- Jeffrey Migchelsen is gekozen tot Harderwijker van het Jaar. Samen met Dennis van Oeveren en Otto Büttner was hij genomineerd voor de titel. De Harderwijker Herensociëteit organiseert deze verkiezing ieder jaar. De uitreiking vindt plaats in Hotel Baars. Jeffrey Migchelsen heeft zijn titel te danken aan zijn inzet voor de Stichting Popschool Harderwijk waar muzikanten hun talenten op muziekgebied kunnen ontwikkelen. Ook beginnende bands profiteren van zijn betrokkenheid en enthousiasme.

*Harderwijker van het Jaar op 13 december:
In het midden Jeffrey Migchelsen, links Otto
Büttner en rechts Dennis van Oeveren*

19 DECEMBER

- Kunstschilder Peter Riezebos (39) schenkt een schilderij van 50.000 euro aan het Stadsmuseum Harderwijk. Het is één van de doeken uit een serie die hij recent heeft gemaakt over Vincent van Gogh. Riezebos heeft het schilderij overhandigd aan Corien van der Meulen, directeur van het Stadsmuseum.

31 DECEMBER

- Jan Peter Hijnberg neemt afscheid. Hij stopt als directeur van de Catharinakapel en jongerencentrum Estrado. Hijnberg is in september 2001 begonnen als coördinator van de Catharinakapel. Hij schreef een beleidsstuk over hoe het anders en beter kan. Kort daarna kreeg hij de kans om als directeur zijn eigen beleidsstuk uit te voeren. In 2015 volgt de fusie van Estrado, Theater Harderwijk en Catharinakapel. Hijnberg is 65 jaar en vindt het -omdat de Catharinakapel en Estrado er goed voor staan – een goed moment om te stoppen.

Lang, lang geleden... maar nog steeds zichtbaar

Harderwijk heeft een lange en bewogen geschiedenis. Herderewich wil daarom zoveel mogelijk mensen kennis laten maken met de geschiedenis van Harderwijk en Hierden en zo bijdragen aan het behoud van de historie en de monumenten van onze stad en ons dorp.

Herderewich maakt daarvoor gebruik van lezingen, excursies en publicaties. Ook de openstelling voor bezichting van de mooie, door haar beheerde, historische Vischpoort op feestelijke dagen draagt hieraan bij. De vereniging onderhoudt adviserende contacten met de gemeente en bevordert het historisch onderzoek. Daarnaast geeft Herderewich haar kwartaalblad 'Vittepraetje' uit.

Wilt u bijdragen aan en betrokken zijn bij het behoud van de historie van Harderwijk en Hierden en profiteren van de voordelen van een lidmaatschap?

Schrijft u zich in via onze website www.herderewich.nl

